
katsaus

Ihmisen työ ja tulevaisuus

Sivistyksen uusi käsite

Miten tutkijoita koulutetaan

Uskontojen onni idässä ja lännessä

Ylösnousemuksen jäljillä

Kehitysmaiden rooli maailmantalouden murroksessa

Taidekasvatuksesta Herbert Readin kasvatuskäsityksen pohjalta

Työttömyys ja lyhytnäköiset asenteet

KRIITTINEN
KORKEAKOULU

3·1983

11. (23.) vuosikerta
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija

Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimisto

Meritullink. 9 A 15, Helsinki 17
ma-pe klo 9-16. P. 661 925

Toimittajat

Antti-Veikko Perheentupa, päätoimittaja

Matti Heikkilä

Kaarina Vartia

Timo Peedu, taitto

Tilaukset vuodelle 1983

maksamalla 60 mk / vuosikerta ps-tiille 715 56-0

Irtotilaukset

ä 12 mk: Suomalainen Kirjakauppa, Porthanian paperikauppa, Kasvisravintola ja Suomen Luonnonsuojelun Tuki Helsingissä ja Oulussa. *Osoitteenmuutokset ja jälktilaukset toimiston osoitteella.*

**KRIITTIMEN
KORKEAKOULU**

Osoite: Meritullink. 9 A 15, Helsinki 17

Puhelin: 661 925

on sitoutumaton, opetusministeriön tukema, avoimen yliopiston ideaa toteuttava kulttuurikeskus. Toiminta alkoi vuonna 1968.

Kriittinen korkeakoulu pyrkii

- tarjoamaan tietoja ja virikkeitä kaikille jotka ovat kiinnostuneita aikamme ongelmista,
- järjestämään kiinnostuneille mahdollisuuksia itsensä ja ympäristönsä kehittämiseen,
- edistämään sellaisen tiedon syntymistä ja kehittymistä, joka antaa uusia näkökulmia todellisuuden ymmärtämiseen sekä
- tarjoamaan mahdollisuuksia eri aatteiden, oppien ja mielipiteiden kohtaamiselle.

Sihteeristö:

Antti-Veikko Perheentupa

— toiminnan yleinen suunnittelu

Markku Graae

Martti Tuomola

— Ihmellisen kasvun seminaari ja ohjelman suunnittelu

Helinä Siikala

— terveydenhuollon koulutus

Pirkko-Liisa Onnismäe

Britti-Marie Timperi

— työyhteisöjen kehittämisinstituutti

Asta Haapala

Terttu Lemström

— toimisto

Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys ry:n jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 20 mk / vuosi (tai ainaisjäsenmaksun 300 mk ps-tiille 715 56-0).

SISÄLTÖ:

KAARINA VARTIA

Ihmisen työ ja tulevaisuus, Lasse
Nevanlinnan haastattelu

3

KARI E. TURUNEN

Sivistyksen uusi käsite

7

UNTO TÄHTINEN

Miten tutkijoita koulutetaan

10

STIG SÖDERHOLM

Uskontojen onni idässä ja lännessä

12

SEPPO MATINVESI

Ylösousemuksen jäljillä

15

KALLE LAAKSONEN

Kehitysmaiden rooli maailmantalouden
murroksessa

18

ARJA MERIKALLIO

Ajatuksia taidekasvatuksesta Herbert
Readin kasvatuskäsityksen pohjalta

21

OLAVI A.A. MATTILA

Vain lyhytnäköiset asenteet estävät
työttömyyden poistamisen

26

Kaarina Vartia:

Ihmisen työ ja tulevaisuus

Toimituksemme haastatteli Imatran Voiman tutkimus- ja suunnittelupäällikköä Lasse Nevanlinnaa työstä ja työllisyydestä tulevaisuuden yhteiskunnassa.

KV: Neljä vuotta sitten maaliskuussa, juuri vaalien alla esiinnyitte Kriittisen korkeakoulun esitelmätilaisuudessa. Olitte silloin näkyvästi esillä myös Suomen Kuvalehdessä. Keskustelua aiheutti pohdintanne yhteiskunnasta, jossa työn luonne on muuttumassa ja automaatio hyvää vauhtia astumassa työpaikoille. Samoihin aikoihin oli energiakriisi alkanut ja vakavat työttömyysluvut hämmensivät mieliä. Mikä teidät henkilökohtaisesti on pannut askartelemaan tämänkaltaisten yhteiskuntafilosofisten kysymysten parissa?

LN: Olen pitkään toiminut suuren valtionyhtiön, Imatran Voiman, tutkimus- ja suunnittelupäällikkönä. Energia-asioitten suunnittelu on luonnostaan pitkäjännitteistä työtä ja liittyy koko talouselämän ja ihmiskunnan tulevaisuuden suunnitteluun. Se on ohjannut ajatuksiani tähän suuntaan. Olen myös joutunut ottamaan osaa atomivoiman käyttöönottoon ja siihen liittyviin toimenpiteisiin, joten käytännön työ on ohjannut pohtimaan samoja kysymyksiä. Olin Suomen

Akatemian teknis-tieteellisen toimikunnan jäsenenä 70-luvulla. Silloin törmättiin kasvun pysähtymiseen ja työllisyysongelmiin ja se omalta osaltaan myöskin vei näitten ongelmien pohtimiseen.

KV: Kehititte silloin neliapilamallin kuvaamaan automaation osuutta tulevaisuuden yhteiskunnan toimintakentässä. Taloudellinen tilanne on sen jälkeen muuttunut aika paljon. Oliko kaavailunne oikeaan osunut? Onko mallinne mielestänne vielä selitysvoimainen?

LN: Minun mielestäni tämä neliapilamalli, vaikka onkin jo neljä vuotta vanha on aika hyvin pystynyt kuvaamaan tänä aikana tapahtunutta kehitystä. Se esittää jonkinmoisen ajatusmallin siitä miten yhteiskunta ja siihen liittyvät työllisyyskysymykset voitaisiin saada tasapainoon nyt kun talouskasvu on pysähtymässä ja yhteiskuntamme on sopeutumisongelman edessä. Tässä mallissa suurin lehvä eli A-lehvä, joka tähän saakka on ollut pääasiallinen työllistäjä ei enää pysty työllistämään lisää ihmisiä. Kuitenkin tuottavuus sen piirissä kasvaa jatkuvasti automaation ansiosta. Tämä tekee mahdolliseksi sen että kaksi muuta lehvää, joissa on paljon työtä tehtävissä, kulttuurilehvä ja yksilöllisen käsityön lehvä, voivat saada resursseja automaa-

tiolehvästä sekä taloudellisia resursseja että ihmisresursseja. Silloin päästään siihen tasapainotilaan, jota tämä neliapila näyttää. Se merkitsisi sitä, että tulevaisuudessa työvoiman kasvu sijoittuisi pääasiassa kulttuuri- ja käsityölehtiin. Näin mielestäni näiden neljän vuoden aikana on aika lailla tapahtunutkin: Voidaan todeta, että kulttuurielämä meidän maassamme on suuresti vilkastunut ja kehittynyt näiden neljän vuoden aikana ja myöskin käsityöhenkinen pienyrittäjävoittainen ajattelu on paljolti lyönyt läpi. Toisaalta taas automaatiosektorissa, jossa yritykset toimivat, on itse yritysten vastuu huomattu ihan toisella tavalla. Työllisyshän riippuu paljolti siitä, miten hyvin yritykset menestyvät. Jos yritys menestyy huonosti, niin se joutuu sanomaan irti työväkeään. Jos yritys menestyy hyvin, niin sillä on mahdollisuuksia työllistää lisääkin ihmisiä. Jos katsellaan näiden neljän vuoden kehitystä voidaan todeta, kun samalla alalla toimivia yrityksiä vertaillaan, että toiset yritykset ovat menestyneet hyvin, ne ovat pystyneet työllistämään lisää väkeä, kun taas toiset ovat joutuneet sanomaan väkeä irti. Herää kysymys mikä tähän on ollut perimmäisenä syynä. Silloin käsitykseni mukaan se miten yritys on organisoitu, millaiset ovat johtamismenetelmät ja ihmisten asenteet ja halu työskennellä yhteiseksi hyväksi yritysten sisällä, on ratkaisevaa yrityksen menestyksessä.

KV: Organisaatioiden tarkastelu tulee esille melkein kaikilla yhteiskunnan alueilla nykyisin. Usein ne paisuvat ylisuuriksi ja niillä on vaikeuksia toteuttaa varsinaista tehtävänsä. Mikä on teidän kokemuksenne organisaatioista?

LN: Kun katsellaan yritysten olemassaolon oikeutuksia pitkäjänteisemmin niin silloin kai perusedellytys on että yritys pystyy palvelemaan asiakkaitaan ja yhteiskuntaa tehokkaasti. Koko yrityksen toiminnan suunnittelun lähtökohdaksi on otettava asiakkaiden tai yhteiskunnan palvelu. Jos yritys tässä onnistuu silloin se säilyttää elinvoimaisuutensa ja kykynsä työllistää ihmisiä. Toisaalta taas yrityksen sisällä on tärkeätä että yritys pystyy muodostamaan selkeitä tulostavoitteita, joihin tehtävät voidaan yrityksen sisällä jakaa. Ihmiskentässä on tapahtunut mullistavaa kehitystä kun yleinen tasa-arvokehitys on johtanut myös koulutukselliseen tasa-arvoon. Kohta ollaan tilanteessa missä lähes kaikki ihmiset ovat koulutuksensa puolesta tasa-

arvoisia. Yrityksen menestys riippuu paljolti siitä, miten tehokkaasti se pystyy käyttämään hyväkseen ne henkiset voimavarat ja taitoresurssit, jotka sen henkilökunnassa piilevät. Yrityksen organisaation pitää olla sellainen että tämä tavoite toteutuu. Yhtiöissä onkin tapahtumassa sellaista kehitystä, että aikaisemmin ylhäältä johdetun organisaation tilalle, jossa henkilökunta pääasiassa vain toteuttaa johdon käskyjä, on syntynyt tulosjohtamiseen perustuva organisaatio. Suurikin yhtiö on jaettu melko pieniin tulosityksiköihin, joilla kullakin on selkeät tulostavoitteet. Tällä tavalla luova johtamisaines tulee mahdollisimman tehokkaasti hyväksikäytetyksi. Täten suuryritys koostuu joukosta pienyrityksiä, joita yhdistää yhteinen tavoite.

KV: Miten teidän ajatuksenne ovat omassa yrityksessänne toteutuneet?

LN: Voisi ajatella, että näiden ajatusten soveltaminen tällaisessa voimayhtiössä, joka pääasiassa tuottaa vain yhtä tuotetta, sähköä olisi erityisen vaikeata. Olemme kuitenkin mielestäni onnistuneet aika hyvin. Suurten voimalaitosten rakentaminen päättyi meidän osaltamme jo 70-luvun puolivälin jälkeen, jolloin meitäkin oli uhkaamassa työttömyys. Silloin ruvettiin miettimään miten me voisimme palvella yhteiskuntaa entistä tehokkaammin ja sitä kautta työllistää henkilökuntaamme. Olemme nyt paneutuneet esimerkiksi kaupunkien energiahuoltoon, tulemme toimittamaan kaukolämpöä moniin Suomen kaupunkeihin, Turkuun, Hämeenlinnaan, Jyväskylään, Joensuuhun jne. Toimitamme myös joissakin paikoissa höyryä teollisuudelle. Olemme siis monipuolistaneet tuotevalikoimaamme ja kiinnittäneet asiakkaiden neuvontaan ja muuhun tukemiseen entistä enemmän huomiota. Olemme myös lähteneet viemään omaa ammattitaitoamme ulkomaille, meillä on aika paljon töitä kehitysmaissa ja kaukomailla. Näin olemme päässeet siihen, että vaikka mitään suuria voimalaitostöitä ei ole ollut käynnissä, olemme kuitenkin pystyneet jonkin verran lisäämään henkilökuntaamme. Käsittääkseni motivoituneisuus meidän yrityksemme henkilökunnan piirissä on erittäin hyvä. Yritys on jatkuvasti vireässä kehitysvaiheessa.

Mikä on koulutuksen osuus tällaisessa muutoksessa?

Jos ensin katsellaan sitä yrityksen kannalta, niin yleisesti on oivallettu, että sisäinen koulutus on yrityksen menestymisen kannal-

ta hyvin tärkeätä. Monet yritykset joutuvat asteittain muuttamaan toimialaansa ja kehittämään toimintaansa. Se edellyttää ilman muuta tehokasta koulutusta yrityksen sisällä. Myöskin organisaation kehittäminen ja henkilöstön sopeuttaminen siihen, että vastuu yhtiön menestyksestä jakaantuu entistä laajemmalle yhtiön henkilökunnan piirissä, vaatii paljon koulutusta.

KV: Miten yhteiskunnassa ja työelämässä tapahtuvat muutokset voisi ottaa huomioon yleisessä koulutuksessa?

LN: Jos siirrytään koko yhteiskunnan tarkasteluun ja niihin ongelmiin, joista julkisuudessa paljon puhutaan, on edessämme tietynlainen elämänmuodon kehittäminen. Se tulee aiheelliseksi juuri sen takia että aineellinen kasvu on pysähtynyt ja ihmisten tarvekenttä on muuttumassa. Tällaiset suuret muutokset ja niihin sopeutuminen vievät aikaa ja silloin tietysti koulutuksella on suuri merkitys.

Ensimmäinen asia nyt kun peruskouluuudistus suurena hallinnollisena operaationa on viety läpi olisi koulutuksen sisällön uudelleen jäsentäminen. Tällä hetkellä meidän koululaitoksemme on aika pahassa kriisissä mikä ilmenee mm. siinä että poikien kiinnostus koulunkäyntiin on selvästi heikentynyt. Sekä lukiolaisista ja esimerkiksi tämän vuoden ylioppilaista on 2/3 tyttöjä. Jos koulu-maailmaan sovelletaan samoja ajatuksia, jotka aikaisemmin mainittiin yritysten yhteydessä, nimittäin että laitoksen pitää aina palvella asiakkaita niin silloinhan koko koululaitoksen suunnittelun pitäisi lähteä siitä, että asiakkaiden eli oppilaiden tarpeet tulisivat nykyistä paremmin tyydytetyiksi.

Minun käsittääkseni tämän johtaisi sellaiseen peruskoulutuksen sisällön korjaamiseen, jossa humanistiset aineet ja luovuutta ja suorituskykyä edistävät aineet olisivat samassa asemassa luonnontieteellisten ja kaupallisten aineiden kanssa esimerkiksi seuraavasti:

Humanistiset aineet

- äidinkieli
- suullinen ja kirjallinen esitystaito
- vieraat kielet
- uskonto, historia, yhteiskuntaoppi

Luovuutta ja suorituskykyä edistävät aineet

- käsityöt, koneoppia
- taideaineet sekä soitto ja laulu
- urheilu ja liikunta

Luonnontieteelliset ja kaupalliset aineet

- matematiikka ja fysiikka
- atk-oppi
- biologia
- taloustieto

Oppilaan tulisi tietysin rajoituksin saada keskittyä niihin aineisiin, joihin hänellä on luontaisia taipumuksia ja kiinnostusta.

KV: Niinkuin mainitsitte on nyt kysymyksessä kokonaan uudenlaisen elämänsuunnan etsiminen. Olette varmasti kehittyneet mielesänne sitä edistäviä toimenpiteitä.

LN: Tämän uuden elämänmuodon introdusoiminen yhteiskuntaan sisältää niin paljon ongelmia, että niiden selvittämiseksi täytyisi saada nykyistä enemmän rahoitustukea sitä palvelemaan tutkimus-, yritys- ja markkinointitoimintaan. Nykyisin näitä rahoituslähteitä jo on esimerkiksi Suomen Akatemian ja Sitra, mutta rahaa on toistaiseksi saatu uutta elämänmuotoa selvittäviin tutkimuksiin erittäin niukasti. Eräs mahdollinen alue olisi maaseudun kehittämisohjelma. Mehän olemme nyt käyneet läpi maaseudun autioitumisvaiheen. Nyt ollaan aika yksimielisiä siitä että maaseudun kehittäminen sopisi uuden elämänmuodon toteuttamiseen. Tähän saattaisi sisältyä mallialueitten suunnittelua, käsiteollisuuskylä, ehkä uutena ajatuksena vammaishuollon yhdistäminen näihin ajatuksiin. Vammaiset on nykyisin eristetty laitoksiin. Järjestelmä on kallis ja vammaisten kannalta epätyytyttävä. Käsiteollisuushenkisiin yhdyskuntiin vammaisia varmasti voitaisiin yhdistää, hehän ovat usein hyvin lahjakkaita ja keskittyviä ihmisiä.

Rahoitusongelmasta vielä. Vaikka tutkimuksiin saataisiinkin enemmän tukea jo olemassaolevilta rahoitusorganisaatioilta, olisi tärkeätä saada ihan oma rahoituslaitos uuteen elämänmuotoon liittyvien muutosprosessien rahoittamiseksi. Sen takia olen ehdottanut että tätä tarkoitusta varten pitäisi perustaa säätiö, jolla olisi tarpeelliset resurssit kokeilun turvaamiseksi. Jos halutaan vähänkin suurimuotoisempaa toimintaa käynnistää, kuten kehittämisohjelmia ja mallialueita, täytyisi uuden säätiön resurssien olla vähintään samaa luokkaa kuin esimerkiksi Sitran resurssit nykyisin.

KV: Uskotteko, että teollisuus olisi valmis tukemaan tällaista säätiötä?

LN: Jos neliapilateorian mukaan lähdetään siitä, että teollisuuden tuottavuus jatku-

vasti paranee mutta että se ei enää pysty investoimaan takaisin oman toimintansa laajentamiseen niinkuin ennen, teollisuus saat-
taisi ehkä olla kiinnostunut. Tällainen kovan ja pehmeän elämänmuodon yhdistäminen eli neliapilan saaminen tasapainoiseksi — sehän on koko yhteiskunnan intressi. Jos nämä ajatukset saadaan menemään läpi ja jos teollisuus esimerkiksi saa sopivassa muodossa jo-
tain verohelpotuksia tai vastaavaa tukiessaan tämmöistä säätiötä, luulisi teollisuuden ja kaupan olevan ajatuksesta hyvinkin kiinnos-
tuneita.

KV: Mainitsitte kovan ja pehmeän teknologian, jotka usein tuodaan vastakkainasetteluna esiin. Näettekö siinä minkäänlaista yhteensovittamisen mahdollisuutta? Tai onko teillä jotain konkreettista ehdotettavaa siinä?

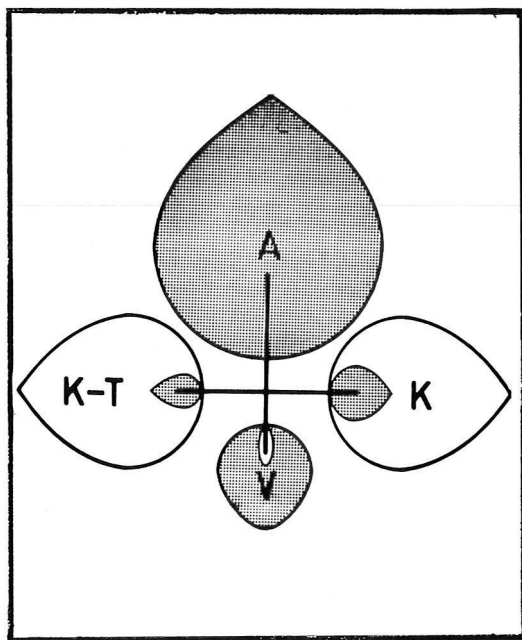
LN: Tämä on ajatus, jota olen paljon poh-
tinut: ongelmaa kovan ja pehmeän yhteenso-
vittamisesta. Minusta tuntuu aivan ilmeiseltä, että kova ja pehmeä, ne tarvitsevat toisiansa, koska jokaisella ihmisellä, jokaisella yksilöl-
lä, on myöskin tietyllä tavalla sekä kovia että pehmeitä tarpeita. Sen takia polarisoitumi-
nen siten että korostetusti pehmeää linjaa ajavat vastustavat esimerkiksi luonnonsuoje-
lun nimissä tervettäkin teollisuuskehitystä ja kovan teollisuuslinjan edustajat tietyllä taval-
la ylenkatsovat vihreitä, pitäisi jo olla ohitet-
tu vaihe. Kova ja pehmeä ajattelu olisi yhteis-
kunnan suunnittelussa saatava tukemaan toi-
siaan.

KV: Vihreitten tulon eduskuntaan voisi ajatella edistävän mahdollisuuksia yhteistyölle jo suunnitteluvaiheessa.

LN: Tämähän on ihan keskeinen asia. Jos lähdetään tuosta palveluhenkisyydestä, josta aluksi puhuin, niin kaikkien näitten meidän ajatusten ja suunnitelmien perimmäinen tar-
koitus on parantaa ihmisen elämää ehkä lop-
pujen lopuksi juuri perhe- ja yksilötasolla, siihenhän kaikki tähtää. Siinä tulee mieleen paljon ajatuksia, jotka eivät ehkä viime ai-
koina ole saaneet riittävästi huomiota osak-
seen. Ensinnäkin jos ajatellaan inhimillistä toimintaa yhteisöissä, niinkuin äsken oli yri-
tysten kohdalla kysymys, siis niin että yhtiö organisoidaan toimiviksi soluiksi, niin eikö-
hän koko yhteiskunnan piirissä perhe sitten-
kin ole kaikkein tärkein solu. Sen piirissä ta-
pahtuu elintoimintoja, kasvatus: Sen piirissä ehkä ajatuksenvaihto on vilkkaampaa kuin missään muussa yhteisössä ja paljon perheen piirissä tradition ja koko ihmiskunnan viisaus

siirtyy sukupolvelta toiselle. Sen takia minun mielestäni uuden elämänmuodon kehittämi-
seen kuuluu perhe-elämän entistä parempi vaaliminen ja koko yhteiskunnan kehittämi-
nen niin, että elämä perheyhteisössä muodot-
tuu mahdollisimman suotuisaksi ja harmoni-
seksi. Tässä yhteydessä tulee myöskin mie-
leen se, että väkiluvun kasvussa täytyisi saa-
vuttaa jonkinlainen tasapaino. Pitäisi asettaa pitkän tähtäyksen tavoitteeksi, että jokaisella ihmisellä joka nyt perheen perustaa, olisi yh-
deksän lastenlasta. Jos tähän päästään, väes-
tötasapaino säilyy ja tuollaiset toivottomuus-
näköalat, jotka helposti leviävät yhteiskun-
taan silloin kun väkiluku laskee ja eläkeläis-
ten määrä uhkaa tulla suuremmaksi kuin työntekijöiden, saadaan häviämään.

Kaarina Vartia.

Neliapila kuvaa työllisyystilannetta ihmisten aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttä-
misen kannalta.

- A = "Automaatio"
- K-T = "Perinteellinen käsityö"
- K = "Kulttuuritarpeet"
- V = "Toteuttava voima ja ohjaus"

Kari E. Turunen:

Sivistyksen uusi käsite

Sivistyksen käsite on näytellyt varsin tärkeätä roolia myöskin Jyväskylän kulttuurihistoriasa. Erityisesti kun puhutaan kansansivistyksestä, on Jyväskylällä maamme historiassa merkittävä asema. Viimeinen sivistyskäsitteen esiintulvahtaminen tapahtui 1970-luvun loppupuolella lähinnä yliopistopiireissä. Snellmanilainen sivistyksen käsite elähdytti monien opiskelijoiden mieliä, mutta ilmeisesti siitä puuttui jotakin kantovoimaa, koska innostus ehtyi varsin syväksi apatiaksi. Snellmanin sivistyskäsite ei ilmeisesti ollutkaan täysin ajankohtainen enää eikä se näin voinut mitenkään tulla osaksi yleistä tietoisuutta. Sen sisältö oli liian ”korkeahenkinen” ja akateeminen. Kansansivistykseksi siitä tuskin olisi ollut. Opiskelijatkin kyllä kaipaisivat taas jotain sivistysideaalia, koska suorastaan kauhistuttavalla tavalla alitajuntojen syövereissä on alkanut jo elää poroporvarillisia elei suorastaan esifasistisia tunteja.

Suomen kansakoulun isä Fredrik Cygnaeus oli keskeisiä pioneereja, joka Jyväskylässä mietti ja toteutti kansansivistystä. Hänen hengessään, mutta modernilla kielellä, on syytä hetkeksi pysähtyä maistelemaan sivistyksen käsitettä. Cygnaeus katsoi ympärilleen ja havaitsi kansan valtaosan elävän ryysyläisenä ja tietämättömyydessä. Ehkä kansanromanttinen mieli kaunisti hiukan kuvaa, mutta tunnetusti Cygnaeus tiedosti kansan henki-

sen ahdingon. Jos kansan sivistystaso ei nousisi, merkitsi se kansakunnan tuhoa.

Nykyaikaisella kielellä sanottuna, kansan lapsille täytyisi antaa uusia ja toisenlaisia virikkeitä kuin mitä he tavanomaisessa kasvuympäristössään saivat. Lapsi oppii ja kehittää persoonaansa niiden elämysten kautta, joita hän saa kasvuympäristöstään. Lapsella oppiminen käy elämysten kautta. Kansansivistyksen pioneeriaikoina sivistyksellä ymmärrettiin lähinnä humanististen arvojen viljelyä lapsen läheisyydessä. Humanistisia arvoja edustivat opettajan aatteille virittynyt persoona sekä oppiaines. Suomalaisessa kansansivistyksessä oli kristillisillä arvoilla hyvin keskeinen asema. Erityisesti juuri nämä arvot elivät opettajissa ja oppikirjoissa.

Sivistykseen kuului kuitenkin myös yleisinhimillinen kulttuuriperintö ja sen hedelmien arvostamisen oppiminen. Kuvassa olivat mukana myös kansalliset arvot, isänmaallisuus, oma kieli ja historia.

Yleisesti ottaen siis sivistyksen käsitteeseen kuuluivat korkeahenkiset inhimilliset arvot, joiden koskettavan vaikutuksen ääreen lapset pyrittiin saattamaan. Tunnetusti suomalaisessa kansansivistyksessä oli mukana myös monet kädentöiden aineet, joten kansa oppi varsin omatoimisesti selviytymään elämän vaatimuksista. Tähän oli jo olemassa luonnollisen omatoimisuuden hyvä perusta.

Voidaan nähdä, että näin luonnosteltu sivistyksen käsite pitkälle toteutettiin, ja sen tuli hipui tällä vuosisadalla vähin erin. Kansa on noussut kansakuntien joukkoon ja elää kohtuullisen moraalista elämää. Tämän työn on tehnyt sekä kansakoululaitos että monet kansansivistystyön lohkot. On syytä erityisesti mainita kansanopistot, koska siellä ehkä puhtaimmin kohosi toisaalta humanistinen sivistyskäsite, mutta myös elämän käytännöllisten taitojen viljely hämmästyttävään kuoloistukseen.

Sivistyskäsitteen ohella on elänyt kuitenkin toinen käsite, nimittäin valistuksen käsite. On syytä maistella myös valistuksen käsitettä. Sivistyksen ja valistuksen käsitteet liukuvat tietenkin päällekkäin monessa kohdin, mutta voimme silti löytää niissä painotuseroja.

Valistus merkitsee lähinnä tiedon välittämistä. Tällä tiedolla on ollut usein myös määrätty maailmankatsomuksellinen sisältö. Kansan on nähty elävän sen kaltaisessa tietämättömyydessä, että se on uskonut kaiken-

karvaiseen luonnonvoimiin ja kuvitelmiin. Valistuksella on pyritty lähinnä ajamaan ”möröt” pois kansan mielestä. Valistus on käytännössä yleensä merkinnyt luonnontieteellisen materialismin mukaisen maailmankatsomuksen juurruttamista kansan mieleen.

Valistus on luonnollisesti merkinnyt myös yhteiskunnallisen tiedon levittämistä kansan keskuuteen. Kansan on haluttu kehittyvän asteelle, jossa se voi ottaa kohtalonsa omiin käsiinsä ja ymmärtää päättää omista asioistaan. Tässä valistuksen käsite lähestyy sivistyksen käsitettä. Valistuksen käsitteeseen liittyy kuitenkin luontevasti määrättyssä mielessä tiedollinen, luonnontieteellinen maailmankuva. Voimme itse asiassa nähdä, että valistus on toteutettu pitkälle; kansa on muuttunut paljolti vain kovin faktoihin uskovaksi.

Itse asiassa 1970-luvulla saavutettiin Suomen kansansivistyksessä tietyt pohjalukemat, joiden täytyy merkitä käännettä ylöspäin tai sitten kansa menetetään lähinnä henkiseen kurjistumiseen. Kun aikaisemmin kansansivistystä elähdyttivät humanistiset aatteet, joutui koululaitos ankarien valtapyrkimysten kohteeksi 70-luvulla. Ja valta pyritään pitämään tiukasti käsissä, eikä mitään syrjähyppyä haluta sallia siitä maailmankatsomuksesta, joka on kansan parhaaksi katsottu. Nyky aika edellyttää itsemääräämistä ja demokratiaa työssä, mutta koululaitokselta riistettiin nämä ulottuvuudet.

1970-luvulla sivistyksen periaate oli jokseenkin täysin kuihtunut ja kuihdutettu. Kasvua ja kehitystä ei enää osattu kokea pyrkimyksenä ihmisyyteen, kuten humanismin periaatteisiin kuului. Valistus sai hyvin kapealaisen ilmeen; lapset alistettiin tiedon välikappaleiksi. Ymmärryksen rippeetkin lapsen ikävaiheittaiseen kehitykseen kadotettiin ja lapsen seluun alkoi kohdistua autioittavia paineita.

Kuinka voisimme löytää ihmisen uudelleen ja oppisimme uudelleen kasvattamaan lapsia kohti ihmisyyttä? Vanha sivistyksen käsite ei tunnu enää aidosti elävän nykyajassa ja valistuksenkin käsitteestä toteutetaan vain tiettyjä yksisilmäisiä ja lapsen kehityksen kannalta vääräaikaisia aspekteja. Jos löydämme uuden sivistyksen käsitteen, edellyttää se kyllä tuekseen kansanvallan ihanteiden palauttamista myös koululaitoksen piiriin.

Ihmisen kohdalla sivistys riippuu pitkälti hänen sisäisestä tilastaan. Ihmisen sisäisyys merkitsee sielullisuutta, kokemuksellista suh-

detta maailmaan. Ihmisen teot ilmaisevat hänen sisäistä tilaansa. Niinpä sivistykseen kasvatus merkitsee ihmisen sisäisyyden muokkaamista kasvatuksellisilla virikkeillä.

Ihmisen sisäisyys koostuu laajasti ottaen kolmesta laadusta: ajattelusta, tunteesta ja tahdosta. Ajattelevana ihminen jäsentää maailmaa käsitettäväksi. Ajattelun avulla me suunnistamme maailmassa ja juurumme siihen. Ajatukset ovat ihmiselle siis ehdottoman välttämättömiä, vaikkakin suurin osa ajatus-temme pakonomaisesta virrasta tapahtuukin huomaamatta. Riippuu ajattelun laadusta, kuinka kykenemme jäsentymään maailmaan ja omaan itseemme.

Ajattelu voi olla kirkas, puhdas ja kova laatu, vaikkakin sellaisenaan välttämätön ihmiselle. Tunteet merkitsevät sitä, ettei maailma liu'u ohi meitä liikuttamatta. Tunteilla me kosketamme maailmaa. Vain tunteiden kautta voi tapahtumilla olla jokin inhimillinen mieli. Kyky järkyttyä, kokea tapahtumat traagisina, on juuri ihmiselle mahdollista. Siinä paljastuu ihmisen syvyys. Tunteeton ihminen on raakile.

Ihminen ei vain jäsennä ja kosketa maailmaa, vaan hän myös kaiken aikaa puuhaa siinä jotakin. Tahdon ilmentymiä ovat teot. Teoissa ilmenee se, mitä ihminen arvostaa. Arvot ovat tahdon ominta aluetta. Arvot elävät maailmassa vain kun niitä viljellään arkipäivässä.

Ihminen on kuitenkin olento, jolla on "liikaa" sisäistä elämää. Kun eläin on saanut välttämättömät tarpeensa tyydytettyä, se useimmiten tyytyy velttoon oleskeluun. Ihmiselle ei hänen sisäisyytensä anna kuitenkaan rauhaa. Ihmisellä on liikaa ajatuksia. Hän pohtii maailman asioita vielä sittenkin, kun hän on tarpeiltaan tyytyväinen. Ajattelussa ihmisen oleminen laajenee hyvinkin kauas itsensä ulkopuolelle. Tiede on pitkälti ihmisen ajatuksellisen ylimäärän aikaansaannosta.

Ihmisellä on myöskin liikaa tunteita. Juuri ylimäärä tunteiden vuoksi ihminen vaatii eläimältä monentasoista laatua ja kokemusta. Juuri tunteissaan hän joutuu vaikeuksiin. Elämä yhdessä ihmisten kanssa, sosiaalinen elämä koettelee juuri tunteitamme. Taiteen tehtävänä on ollut jalostaa tunteitamme. Elämän mielekkyys riippuu tuntemuksista. Tunteet vaativat täyteyttä ja tasapainoa.

Ihmisen sisäisyydessä on liikaa myös tahdon virikkeitä. Ihminen puuhaa asioita loputtomasti, vaikka niillä ei hänen biologisen

elämänsä kannalta olisi mitään merkitystä. Ihmisen kannalta onkin olennaista hänen sisäinen elämänsä. Tahto kehittyy vain tekemällä. Kun ihminen alistaa tekonsa jonkin todellisuuden alan tai aineen sisäiselle lainalaisuudelle ja pakolle, silloin hänessä kehittyy reaalista tahtoa. Ihmisellä käsien ja silmien yhteistyö on tärkeä osa tahdon kehittymistä. Tahtoon liittyy myös inhimillisten arvojen viljely. Syvimmiltään tietäminen ja kyky tahtoa liittyvät läheisesti yhteen.

Voidaan siis nähdä, että ihmisellä on biologiselta kannalta kohtuuton ylimäärä ajatuksia, tunteita ja tahtoa. Kaikilla näillä alueilla täytyy ihmisen saavuttaa jokin kohtuullinen täyteys, jotta hän kokee elämänsä tyydyttäväksi ja mielekkääksi. Nykyisessä maailmassa vapautuu yhä enemmän tilaa näille sielullisille ylimäärille. Siksi tulee entistä tärkeämmäksi kehittää niitä, viljellä ihmisen sisäisyyttä, jotta elämä ylipäätaan luonnistuisi. Muutoin ihminen todella autioituu.

Tästä perspektiivistä voimmekin nyt löytää uuden sivistyksen käsitteen. *Sivistys on ihmisen sielullisten ylimäärien viljelyä.* Näin ihminen voi saavuttaa mielekkään ja täyteläisen suhteen itseensä ja maailmaan. Ajattelun, tunteen ja tahdon sisällöt ovat tietysti niin loputtoman moniväriset, etten tässä ole kuin viitannut niihin. Sisäisen elämän monivärisuutta on opittava ymmärtämään ja ryhdyttävä sitä viljelemään. Tämä kaikki ihmisen tähden.

Nykyinen aikamme on taipuvainen kehittämään vain ajatuskulttuuria ja sitäkin hyvin kapeitten ajattelun laatujen puitteissa. Tieto on noussut ihmistäkin keskeisemmäksi arvoksi. Tätä tietä ihmisyyys ja lopulta ihminenkin tuhoutuu.

Jos syvästi ymmärrämme ihmisen sielullisen erikoislaadun muuhun luomakuntaan verrattuna, ymmärrämme, kuinka keskeistä ihmiselle on hänen sisäisen elämänsä monipuolinen kohottaminen. Ihminen on auttamattomasti ympäristönsä virikkeitten tuote. Mielestäni nykyinen koululaitos toteuttaa hyvin pitkälle ihmistä autioittavia opetusunnielmia. Tilanne on itse asiassa kauhistuttava, jos sen onnistuu näkemään. Onneksi tietysti on olemassa vielä kokenut opettajakunta, joka pehmittää huomattavasti tilannetta. Meidän on kuitenkin vakavasti harkittava lapsiemme kohtaloa tulevassa aineellisen tehokkuuden yhteiskunnassa.

Unto Tähtinen:

Miten tutkijoita koulutetaan?

Ensinnäkin: mitä tarkoitetaan ”tutkijalla”?

Ompelija on se joka ompelee, tutkija on se joka tutkii. Tutkija tutkii ottaakseen selvää tutkittavista asioista, oppiakseen ymmärtämään niitä, oppiakseen kenties käsittelemään ja hyödyntämään asioita tai ylimalkaan, saadakseen tietoa, jos mahdollista, nimenomaan uutta tietoa, sellaista mitä ei ole tiedetty aikaisemmin.

Suhteessa uuteen tietoon tutkija kaiketi muistuttaa paljon keksijää. Keksijä keksii jotakin mitä ei ole keksitty aikaisemmin, tai ei ole ainakaan tiedossa yleisesti, ettei joku olisi jo keksinyt saman keksittävän asian ennenkin. Keksijä keksii siis uusia asioita tai sovellutuksia. Keksijä useinkin tähtää välittömään hyötyyn tai ratkaisuun joka on välittömästi sovellettavissa tai otettavissa käyttöön. Keksijä joka keksii vain pöytälaatikkonsa ei ehkä olekaan keksijä sanan varsinaisessa mielessä. Keksijän tavoitteena ei ole ”puhdas” tietö tiedon itsensä vuoksi.

Periaatteessa keksijä on eräänlainen radikaali, vaihtoehtoajattelija, joka ei tyydy sii-

hen, miten asiat ovat ennen olleet. Hän tutustuu asioihin niinkuin ne ovat ennen olleet, mutta asettaa jonkun ratkaisun kyseenalaiseksi. Hän pyrkii uuteen oivallukseen, joka on myös toimiva siinä yhteydessä missä se on keksitty.

Ottakaamme keksijästä esimerkki. Kirvesmies, kohtalaisen hyvä ammattimies, joka osaa tehdä kunnollisia rappuja, kaikenlaisia. Mutta häntä kiusaa ajatus, eikä voisi valmistaa rappuja tyyppipiirustusten mukaan niin että ne voitaisiin lähettää tilaajalle valmiina puuosina. Häntä alkoi kiehtoa ajatus, se alkaa vaivata häntä yöltä päivää. Kahvitaulla hän piirtelee tupakkalaatikon kanteen kaavailuja, sunnuntaisin turisee kolpakko kädesään toisten kirvesmiesten ja puuseppien kanssa asiasta. Ulkopuolisesta tarkkailijasta hän voi vaikuttaa jotensakin hassahtaneelta, vähän omituiselta. Hän on saanut rappujen tekokärpäsen pureman. Hän näkee yöllä untakin rappujen tekemisestä ja laskee, laskee ja suunnittelee. Hän voi myös kokeilla uuden tyyppisiä ratkaisuja — niistä osa voi jäädä susiksi.

Minkähänlaisen koulutuksen tällainen kirvesmies tarvitsee, josta kenties aikanaan voi tulla pienen puutyötehtaan omistaja, yrittäjä? Hänellä on kaiketi ainakin puutteelliset kansakoulutiedot, hän osaa laskea, mitata ja piirtää. Hän on aikanaan mennyt hantslankariksi rakennuksille ja oppinut tekemään kirvestöitä. Mutta tällaisen tavallisen, ehkä hyvinkin, ammattiosaamisen ohella hänellä on tuo merkillinen hassahtava ominaisuus; hän ei tyydy vain jatkamaan ja toistamaan asioita, niinkuin on ennenkin tehty. Hänellä on jonkinlainen radikaali luonteenpiirre, hän haluaa muuttaa asioita tai olosuhteita jollakin tavalla. Hänellä on tämä omituinen hinku. Mutta ilman sitä hänestä ei koskaan tulisi yrittäjää ja o/y Ähtärin rappu A/B:n omistajaa.

Kyseinen kuvittelemani kirvesmies on osaltaan hänkin eräänlainen ”tutkija”. Sanokaamme että se on ”tuotekehittelyä”. Teollisuuden tutkiminen on paljolti sovellettua tutkimusta, joka tähtää selvästi nähtävään hyötyyn verraten lyhyellä aikavälillä. Joskus se on suoranaista tuotekehittelyä, sanokaamme, miten pakata meijereissä maito tehokkaasti, vähin kustannuksin ja vaarantamatta terveyttä.

Kuitenkin tieteellinen tutkimus yleensä on lähempänä perustutkimusta, taloudellinen

hyöty tai sovellutus ei ole aina etukäteen selvästi nähtävissä. Tässä mielessä tieteellinen tutkimus on huomattavalta osaltaan ”arvovapaata”; tutkimuksen tulos tai hypoteesiksi asetettu päämäärä ei ole nähtävissä etukäteen hyödylliseksi ainakaan taloudellisessa mielessä. Tietysti hyödyntämismahdollinen voidaan havaita jälkikäteen, mutta tämä onkin eri asia.

Millaista koulutusta sitten tieteellinen tutkimus vaatii? Miten tutkijoita koulutetaan? Tavallaan on periaate sama kuin kyseisen kirvesmiehenkin kohdalla, joskin tie on pitempi. Yleensä avuna on kielitaito, tavallaan ”metodia” sekin. Jo kouluaikana ja sen jälkeen yliopistossa saavutetaan minimaalisesti yhden maailmankielen riittävä taito, jotta voi perehtyä alan kirjallisuuteen. Amerikassa saattaa vähimmäisvaatimuksena riittää englanninkielen taito, meillä ei pelkkä suomenkielen taito. Yleensä pidetään kahden tai kolmen maailmankielen lukutaitoa tarpeellisena. Kielitaidon ohella on opiskeltava tutkimusalan yleinen tietämys muutaman vuoden lukuohjelman puitteissa. Samoin on perehdyttävä tutkimusalan johonkin tai joihinkin käytettyihin tutkimusmetodeihin. Tieteelliseltä tutkimukselta vaaditaan että tietolähteet ovat luotettavia, usein tarkistettavissa olevia, että tieto esitetään perustellulla, johdonmukaisella ja ristiriidattomalla tavalla. Mutta en paneudu tässä yhteydessä näihin kysymyksiin.

Tieteellinen tieto harvoin on yleistä luonteeltaan — synteettistä — sanottuna siinä mielessä, että mielenkiinto kohdistetaan johonkin erikoiskysymykseen, kuten mainitsemani kirvesmies keskittyi rappujenteon erilaisiin ongelmiin. Tiedemies on se, joka tietää jotain yhä vähemmästä ja vähemmästä. Hän ei hallitse elämää kokonaisuutena, ihmiselämä kollektiivina valuu johonkin omalla irrationalaalisella paineellaan, syteen tai saveen, ehkä uuteen suureen pamaukseen, muttei ole tieteellistä vaikuttaa kyseisen valumisen ohjaukseen. Tieteen pitää olla tässä suhteessa arvovapaata!

Tietysti tutkijan on pitänyt perehtyä alansa kirjallisuuteen. Hänen on tiedettävä mitä on jo keksitty, ettei käyn niinkuin Kon Tiki lautalla, missä muun ohessa lienee tutkittu, minä verran merivettä voi sekoittaa mukaan veteen, niin että se säilyy juomakelpoisena. Asia oli ennen sitä tutkittu jo paljon perusteellisemmin ja huonoksi havaittu.

Tieteellinen tutkimus sisältää osaltaan vaa-

timuksen kansainvälisen tutkimuksen seuraamisesta. Tutkijan on kielitaitonsa puitteissa opiskeltava jo tiedettyä tietoa. Turkkilaisella on sanonta, että lainaa saksalaiselle kymmenen kirjaa ja hän palauttaa sinulle yksitoista. Hän kirjoittaa niistä kymmenestä yhden uuden; se on tieteellinen tutkielma. Korkeamman tason tiedettä on se, kun lainaa 100 teosta ja tutkija kirjoittaa niistä yhden lisää. Tällöin tutkijan on löydettävä sadasta teoksesta juuri ne asiat, jotka liittyvät hänen tutkimaansa ongelmaan.

Tutkija siis kiinnostuu jonkin asian tai ongelman selvittämisestä eikä se ole edes välttämättä taloudellisesti hyödyllinen ratkaisuna. Asia vain häiritsee häntä henkisesti. Hän näkee ehkä unta siitä tai hänen tiedostamaton tajuntansa askaroi päivätaajunnan ohella ongelman kimpussa. Hänellä on jokin omituinen hinku, hän on henkisesti vähän häiriintynyt kuten mainitsemani kirvesmies.

Niinpä kysyn, miten tutkijoita koulutetaan? Jos keksijöitä ruvettaisiin kouluttamaan todella tehokkaalla putkella, eivät he ehkä keksisi sen jälkeen mitään. Keksijätkin sopeutuisivat entisiin keksintöihin, urautuisivat ajattelutavaltaan. Voi olla että he tietäisivät silloin kaiken keksimisestä.

Tulee mieleeni juttu eräästä professorista. Nuorena hän oli koko mato hypnotisoimaan, onnistui miltein joka kerta. Hän kiinnostui asiasta niin että alkoi opiskella ja tutkia kaikkea asiaan liittyvää. Lopulta hänestä tuli psykologian professori, mutta silloin hän ei koskaan onnistunut hypnotisoimaan enää ketään.

Kuitenkin kaiketikin, tutkijalta edellytetään totuudellisuutta ja henkistä rehellisyyttä. Hänen on, ainakin periaatteessa, oltava valmis hyväksymään tosiasia joka sotii hänen omaksumaansa teoriaa vastaan tai hänen on kyettävä asettamaan kyseenalaisiksi oman tiedeyhteisönsä metodit silloin kun ne näytettyvät rajoittuneilta tai yksipuolisilta. Tämä ovat selvästi moraalisia ominaisuuksia. Mikä on tutkijan moraali?

Niinpä minulle jää ongelmaksi se, miten tutkijoita koulutetaan. Kun tämä kysymys asetetaan, käytetään passiivimuotoa: koulutetaan. Ikäänkuin ylhäältä päin annettaisiin koulutusohjelma, valmispakkaus urautunutta tietoa ja yleisesti hyväksyttyä metodologiaa. Mutta miten koulutetaan asettamaan annettu koulutus kyseenalaiseksi? Miten koulutetaan uuteen oivallukseen?

Stig Söderholm:

Uskontojen onni idässä ja lännessä

Onni kansankulttuurissa

Kansan ajattelutavoissa on onnen käsitteellä hyvin keskeinen asema. Onnesta on tehty miltei persoonallinen olento: onni potkii, onni pettää, onni suosii, onni tulee ja menee. Onnen manipuloiminen on ollut aivan keskeisellä sijalla monissa kansankulttuurin tavoissa ja käytänteissä. On haluttu varmistaa talon onni, kala- tai metsäonni, sato-onni tai vaikkapa hyvä naimaonni. Monet vuodentakajaisjuhlat ja satokauden taitekohtiin liittyvät kansanjuhlat ovat olleet täynnä tapoja ja rituaaleja, joiden avulla yksilöt ja ryhmät ovat pyrkineet vaikuttamaan omaan onneensa.

Amerikkalainen perinteentutkija Alan Dundes on käyttänyt termiä *folk idea*, kansan idea. Tällä hän tarkoittaa niitä perinteisiä käsityksiä, joita kansoilla ja ihmisryhmillä on ihmisen maailmasta, elämän perusehdoista, ihmisen luonteesta jne. Kansan ideat edustavat kansan omaa filosofiaa, joka ilmenee suullisessa kansanperinteessä ja myös jokapäiväisessä puheessa ja kielenkäytössä. Ei ole tietenkään mikään yllätys, että Dundesin mukaan yksi amerikkalaisen kulttuurin kansan ideoista liittyy suoranaisesti onneen. Amerikkalaisilla on nimittäin käsitys, jonka mukaan onnen määrä on rajoittamaton. Toisin sa-

noen ihminen voi kerätä itselleen onnea loputtomasti. On tietysti helppo nähdä, että amerikkalaisen individualismin ja ns. ”amerikkalaisen unelman” taustalla on juuri tällainen käsitys onnen olemuksesta. Kiinnostavaa on edelleen se, että amerikkalaisten naapurikansalla meksikolaisilla on jo selvästi toisenlainen käsitys onnen olemuksesta. Meksikolainen kansanperinteen ilmentää nimittäin käsitystä, että onnen määrä on yhteisössä vakio tai rajallinen. Hyvää onnea voidaan saavuttaa vain toisten kustannuksella; yksilön onni merkitsee jonkun toisen epäonnea. Eli jos ihminen kerää itselleen onnea, niin se on pois joltakulta muulta.

Suomalaisessa kansanperinteessä on itse asiassa samankaltainen käsitys onnen rajallisuudesta. Meitä varoitellaan liiallisesta onnesta, ja ihmisen ei pidä ainakaan kerskailla omasta onnestaan. Sellaiset sanonnat kuin ”itku pitkästä ilosta”, ”ei pidä nuolaista ennen kuin tipahtaa” ja ”ylpeys käy lankeemuksen edellä” ilmentävät tätä periaatetta. Sama käsitys onnen rajallisuudesta ilmenee myös siten, että sanan *osa* yksi merkitys on nimenomaan onni. Osa on samaistettu onneen. Toisin sanoen onni on nähty kiinteänä kokonaisuutena, josta jokainen ihminen saa oman osansa — kuka suuremman, kuka pienemmän.

Onni ja uskonnot

Länsimaisessa kulttuurissa on kristinuskon omalta osaltaan pitänyt yllä käsitystä onnen rajallisuudesta. Kristillinen käyttäytymisnormisto edellyttää ihmiseltä nöyryyttä ja vaatimattomuutta: on kuljettava kaidalla tiellä ja vältettävä lavean tien houkutusia. Kristillisen — ja erityisesti protestanttisen — etiikan mukaan ihmisen on tehtävä lujasti työtä onnensa ja maallisen menestymisensä eteen. Niinpä kristillinen moraalinormisto ei ole koskaan hyväksynyt esim. uhkapelejä: kortti-tai rulettipöydän ääressä saavutettu taloudellinen hyöty on kristillisen etiikan mukaan syntistä toimintaa.

Jos tarkastellaan vertailevasti onnikäsitteen esiintymistä maailman eri uskonnoissa, niin on todettava, että mikään uskonto ei kiellä onnen olemassaoloa ja merkitystä. Sen sijaan eri uskonnot antavat onnen käsitteelle hyvinkin erilaisia sisältöjä. Jotkut uskonnot painottavat yksilöllistä onnea, toiset taas kollektiivista, yhteisöllistä onnea. Jotkut tavoittelevat onnea tässä maailmassa, toiset taas suuntaavat huomionsa kuolemanjälkeisiin tapahtumiin.

Kristinuskon suhdetta onneen ei voi määritellä yhdellä lauseella. Onni on epäilemättä keskeisellä sijalla kristinuskon opissa, mutta onni ja onnellisuus on kristinuskon perinteessä käsitetty monin — joskus toisiinsa nähden ristiriitaisinkin — tavoin. Yhtäältä ihmistä on varoiteltu tavoittelemasta liikaa onnea (ai-neellista hyvää), toisaalta häntä on kehoitettu aktiivisesti, uskon kautta, etsimään itselleen onnea ja pelastusta. Valmiiksi lunastetun onnen idea kuuluu niinikään kristinuskoon. Toisin sanoen Jeesus on oman kuolemansa kautta lunastanut onnen valmiiksi, ja ihmisen täytyy vain ottaa tämä onni vastaan. Kristinuskon pohjalta on myös syntynyt uskonnollisia liikkeitä, jotka kytkevät onnen immanentisti tähän maailmaan: onni merkitsee pahaksi koetun maailman radikaalia uudistamista; pyritään palaamaan siihen paratiisilliseen alkutilaan, jossa ihminen on aikanaan saanut elää ilman sairauksia ja kuolemaa. Toisaalta taas onni voidaan projisoida tuonpuoleiseen paratiisiin, jonne ihminen pääsee vasta oman kuolemansa jälkeen.

Kristinuskon perusteissa ja mytologisessa historiassa on onnella ja onnen menettämisellä keskeinen sija. Paratiisissa ihminen sai nauttia absoluuttisesta onnesta. Syntiinlan-

keemus merkitsi kristinuskon mytologista käännekohtaa: ihminen menetti onnensa; hän joutui ensimmäistä kertaa kokemaan onnettomuutta oman tottelemattomuutensa takia. Kiinnostava on myös kristinuskon tulokinta onnen ja tiedon suhteesta. Paratiisissa tapahtunut syntiinlankeemus antaa nimittäin ymmärtää, että onnen menettäminen kytkeytyy tietoon: ihminen söi hedelmiä hyvän ja pahan tiedon puusta ja menetti samalla onnensa. Samaa myyttistä aihelmaa voidaan itse asiassa seuralla läpi länsimaisen kulttuurin vuosisatojen. On monia kansanperinteen ja taiteen tuotteita, jotka ilmentävät käsitystä, että tieto on paholaisen aikaansaannosta; tieto tuhoaa, tietoa hankkiva faustinen ihminen joutuu myymään sielunsa paholaiselle.

Itämaisissa uskonnoissa — hindulaisuudessa ja buddhalaisuudessa — onnen käsite ei saa samanlaista sisältöä kuin kristinuskossa. Onnea ei määritellä ihmisen-jumala -suhteen pohjalta, vaan painopiste on ihmisessä; ihmisen omat teot määräävät onnen. Hindulaisuudessa on ns. karman laki, joka määrää ihmisen elämän. Jos ihminen on onneton, niin hän on joko nykyisessä tai edellisessä elämässään kerännyt itselleen pahaa karmaa; päinvastaisessa tapauksessa hän on kerännyt hyvää karmaa. Mikään jumala ei vaikuta ihmisen karman määrään, vaan ihminen itse — omilla teoillaan ja omalla toiminnallaan — määrää oman karmansa.

Buddhalaisuuden perusteeksi on se, että elämä on kärsimystä. Buddhalaisuus tarjoaa myös tien kärsimyksestä vapautumiseen; se on ns. jalo kahdensankertainen tie, joka sisältää meditaatiota ja henkisiä harjoituksia. On huomattava että buddhalaisuus alkupe-raisessä muodossaan, jota nykyään edustaa ns. theravada-koulukunta, on ateistista uskonnollisuutta. Edes uskonnon perustajaa Gautama Buddha ei palvota jumalana vaan häntä kunnioitetaan merkittävänä opettajana ja viisaana ihmisenä. Buddhalainen ei etsi onnea jumalan tai vapahtajan kautta, vaan hän poimii sen esiin hävittämällä oman egoistisen itsekkyytensä.

Yleisesti voidaan siis todeta, että uskontojen onnentilaa ei suinkaan aina projisoida tuonpuoleiseen tai kuolemanjälkeiseen paratiisiin, vaan kollektiivinen tai yksilöllinen onni voidaan saavuttaa jo tässä maailmassa. Näin on osittain kristinuskonkin traditiossa, vaikka juuri kristinuskoa usein luonnehditaan uskonnoksi, joka suuntaa paratiisikuvi-

telmat transsendenttiseen tulevaisuuteen. Eri-tyisesti ns. nativistiset liikkeet edustavat sel- laista uskonnollista ideologiaa, jossa onni ha- lutaan saavuttaa immanentisti tässä maail- massa. Yhtenä esimerkkinä tällaisesta uskon- nollisuudesta mainittakoon jamaikalainen rastafarilaisuus. Rastojen paratiisi ei sijaitse missään kaukaisessa kosmoksessa, vaan Af- rikassa. Paluu Afrikkaan merkitsee rastoille onnea ja paratiisia.

Kristinuskon onni kulttuurissamme

Voimme poimia esiin kolme sellaista peruste- kijää, joiden perusteella kristinuskko eroaa kaikkein selvimmän idän uskonnoista. En- simmäisenä mainittakoon kulttuurinen pe- rusasetelma *pieni ihminen vastaan suuri, kaikkivaltias jumala*. Kristinuskko on ää- rimmäisen jumala-keskeinen uskonto; yli- inhimillisen auktoriteetin olemassaoloa ja vaikutusta korostetaan voimakkaasti. Kristi- ty on polvillään krusifiksin edessä; hän kat- soo ylöspäin, anoo ja rukoo. Hän uskoo että Jumala johtaa ihmisen elämää, historian kulkua ja kansojen kohtaloita. Tällainen läh- tökohta ei tähdennä ihmisen omaa aktiviteet- tia. Ihminen toimii Jumalan säättämän mallin mukaisesti; hän vain ottaa vastaan sen pelas- tuksen ja onnen, jonka yliluonnollinen auk- toriteetti hänelle tarjoaa.

Toisena kristinuskolle tyypillisenä piirtee- nä on asia, josta voidaan käyttää ilmausta *kuoleman trauma*. Kristinuskon traditiossa maanpäällinen elämä katsotaan ainutkertai- seksi tapahtumaksi. Kristinuskko ei hyväksy sellaista sielunvaellususkkoa, joka on leimallista molemmille idän suurille uskonnoille. Buddhalaisuuden ja hindulaisuuden oppien mukaan ihminen elää useita kertoja maan päällä; hänen sielunsa vaeltaa ihmisestä ihmi- seen, elämästä elämään. Tällaisessa traditios- sa ja kulttuurissa kuolema ei ole mikään rat- kaiseva taitekohta, koska sielu jatkaa elä- määnsä maan päällä. Kristinuskon näkemys on toinen. Kristinuskko on ehdollistanut länsi- maisen ihmisen ajattelemaan elämää ainut- kertaisena tapahtumana. Näin kuolemasta on tullut pelottava, traumaattinen taitekohta ja rajalinja. Juuri kuolema on se alue, jota kirkkokin kaikkein vahvimmin hallitsee; ih- minenhän eräällä tavalla pakotetaan pelkää- mään omaa elämäänsä, koska se päättyy kuolemaan. Kuolema on olennainen osa ko- ko kristillisen maailmankuvan perustaa; Jee-

suskin joutui todistamaan oman jumalalli- suutensa kuoleman kautta. Kristinuskon pe- rinteessä Jeesuksen kuolema kuvataan dra- maattisena tapahtumana, jolloin maailma ikään kuin hetkeksi mullistui. Kuvausta Gol- gatan tapahtumista voidaan verrata buddha- laisten tapaan kertoa Buddhan kuolemasta. Gautama Buddha kuoli niin kuin kuka ta- hansa ihminen kuolee. Itse asiassa Buddhan kuolemalle ei ole annettu buddhalaisuudessa kovinkaan suurta painoa; siitä ei ole tehty myyttistä perusmallia niin kuin Jeesuksen kuolemasta on tehty.

Kolmantena kristinuskkoa luonnehtivana piirteenä mainittakoon *valitun uskonnon ideologia*. Toisin sanoen oma uskonto eliti- soidaan ainoaksi oikeaksi. Vedetään selvät rajat uskovaisten ja pakanoiden välille, har- haoppisten koulukunnat tuomitaan. Ero idän uskontoihin nähden on selvä, koska idän us-kontoja leimaa avoimuus ja suvaitsevaisuus. Esim. hindulaisuus pyrkii sisällyttämään it- seensä kaikki uskonnolliset traditiot, kristin- uskonkin.

On tietysti selvä, että kristinuskon antamat lähtökohdat (suvaitsemattomuus, yksilön alistaminen yliluonnollisen auktoriteetin edessä, traumaattinen kuolemanpelko) vai- kuttavat koko kulttuurissamme. Ne vaikutta- vat epäilemättä myös siihen tapaan, jolla ih- miset kokevat onnen tai onnen puuttumisen. Ne selittänevät osaltaan myös sen, miksi itä- maisperäiset uskonnolliset liikkeet ovat viime vuosikymmenien aikana saavuttaneet menes- tystä länsimaissa. Nämä uudet uskonnot — joiden toiminnassa joogalla ja meditaatiolla on yleensä keskeinen osuus — ovat toimineet idän ja lännen välisenä kulttuurisiltana. Ne ovat tarjonneet mahdollisuuden yhdistää toi- siinsa uskonnollisuutta ja länsimaisen kult- tuurin individualistista humanismia. Näin sii- tä syystä, että mietiskely ei perustu ihminen- jumala -suhteeseen. Ihminen ei meditoi suu- ren kaikkivaltiaan jumalan edessä, vaan mie- tiskely perustuu siihen, että ihminen itse, yk- silönä rakentaa oman onnensa. Mikään yli- luonnollinen auktoriteetti ei auta häntä, vaan hänen on poimittava omasta itsestään esiin ne henkiset voimavarat, jotka kohottavat hä- nen tietoisuutensa korkeammalle tasolle. Täl- löin ihminen on uskonnollinen ihminen, mut- ta hän on sitä ilman jumalaa. Hän on nivo- nut yhteen eräät uskonnollisuuden peruspiir- teet ja humanistisen, yksilökeskeisen filosofi- an.

Seppo Matinvesi:

Ylösnousemuksen jäljillä

Kulttuurilla tarkoitetaan usein elämän arkito-dellisuudelle vierasta tiedettä teorioineen, ta-valliselle ihmiselle käsittämätöntä taidetta ja ihmisvihamielistä uskontoa eli kaikkea sel-laista, mitä tavallinen ihminen ei tarvitse. Kulttuuri voidaan nähdä myös ihmishengen ilmenemisenä maan päällä ja tarkastella kaikkia ihmisen toimintoja hengestä käsin kysyen, miten jokin asia on järjestetty tai teh-dään; mitä sillä sanotaan todellisuudesta.

Pekka Kuusi tarjoaa kulttuurievoluutiolle taustaksi aivoeläimen kehitystä. Hän on ne-rokkaasti oivaltanut, että ihmiskunnan histo-riassa olennaista on kehitys. Se, mikä kehit-tyy vie eteenpäin. Myös Raamatusta voidaan lukea valtava kehityshistoria tai ehkä sitä pi-täisi Vanhan Testamentin puolella kutsua rappiohistoriaksi. Raamattua voidaan tar-kastella myös kysymällä, minkälainen Jumala-suhde eri vaiheissa ihmiskunnalla on.

Yleensähan kaikki myyttiset luomistarut kuvaavat maailman synnyn suurin piirtein sa-malla rakenteella kuin Raamattu. Lähtökoh-tatilanteena on, että Luoja luo ihmisen ja tä-mä ihminen on alkuun Paratiisissa. Tila on sellainen, jossa ihminen seurustelee Luojaansa kanssa, ei tee työtä vaan nauttii maan anti-mia sellaisenaan.

Paratiisillinen olotila loppuu syntiinlankee-mukseen. Raamattu käyttä tästä myyttistä kuvaa käärmeen viettelyksestä. Ihmisen ul-kopuolelta tulee jokin, mikä houkuttelee ih-

misen tekemään sellaista, mitä hänen ei odo-teta tekevän. Viettelijän houkutus on tieto ja silmien aukeneminen. Käärme lupaa, että ih-misestä tulee kuin Luoja ja hän tietää. Para-tiisissa ihminen siis ei tiedä, ei luo. Houkutus käy ihmiselle ylivoimaiseksi ja Eeva — jolle oberufererilainen Paratiisinäytelmä antaa attribuutin viisas — ottaa omenan.

Paratiisin jälkeen

Syntiinlankeemusta seuraa Paratiisista kar-koittaminen. Vanha Testamentti kuvaa san-gen nopeasti, miten vähitellen joudutaan kauemmas ja kauemmas Luoja. Eräät toi-set luomiskertomukset käyttävät tähän pal-jon pidemmän ajan. Lopputuloksena on Ve-denpaisumus, jonka jälkeen ihminen on Jumala-suhteessaan suurin piirtein sellainen kuin nykyinenkin.

Vedenpaisumuksen jälkeen kyllä alkaa profeettojen aika. Alkuun profeetat ovat hui-maavan mahtavia. Mooses esimerkiksi saa kymmen käskyä, Eliaan syvällisyys ylittää toiset jne.

Vähitellen profeetat pienenevät pienene-mistään ja lopulta ei profeettoja enää ole. On vain joukko kirjanoppineita, jotka eivät enää pysty välittämään viestejä Jumalalta ihmisille, vaan yrittävät tulkita, mitä profeettojen välit-tämistä viesteistä on kirjoitettu muistiin. Suo-malaisten käyttämästä Vanhasta Testamen-

tista puuttuvat Makkabealaiskirjat, mutta niiden kuvaamat vapaustaistelijat ovat hyvin lähellä nykyaikaisia ihmisiä. Mooseksen tilalle ei itseään voi ajatella, mutta aivan hyvin yhdeksi makkabealaisveljeksistä. Vanha Testamentti päättyy tähän.

Taiteen tie kulkee päinvastaiseen suuntaan. Vanhimmat taideteokset ovat melko alkeellisia vene-, hirvi- yms. kuvia tikkuukkomaisine ihmisineen. Muinaisessa Egyptissä taide alkaa hyvin tyylieltyä kehittyen vähitellen faarao Ekhnatonin aikana melkein naturalistiseksi, jonka jälkeen egyptiläinen taide rappeutuu ja kehityksen painopiste siirtyy Kreikkaan. Täällä alkuun veistetään voitiivipatsaita, tasapainoisia Apollopatsaita ja vähitellen saavutetaan sellaista, mitä yleisesti pidetään kauneuden kuvauksen huippuna. Roomalaiset eivät koskaan pääse vastaavalle tasolle, mutta heilläkin on korkeatasoista kuvanveistoa, arkkitehtuuria jne. Rakennukset ovat tosin mämmuttimaisia ja veistotaide naturalistista.

Antiikin taidekehitys katkeaa sitten melko äkillisesti. Ajankohta osuu yhteen kristinuskon leviämisen kanssa.

Tieteessä ei kehitys noudata kumpaakaan linjaa, mutta on ylöspäin nousevaa. Muinaisajan ihmisiltä ei juuri löydä merkkejä maailman ajattelevasta ymmärtämisestä, mitä voitaneen pitää tieteen tunnusmerkkinä. Ensikerran maailman ajattelevaa ymmärtämistä voidaan havaita antiikin Kreikan luonnonfilosofoilla. Aristoteleessa esikristillinen tiede huipentuu. Kristinuskon tulon myötä Aristoteleen perintö Euroopassa häviää ja aristoteelisen ajattelun keskus siirtyy arabimaihin, Harun al Rashidin hoviin.

Raamattu, kuten muutkin luomiskertomukset ja ihmiskunnan myyttiset kehityskertomukset kertovat syvenevästä erkanemisesta Luojaista ja lisääntyvästä pahuudesta. Taidehistoria kertoo huippuun nousevasta kehityksestä. Eräässä mielessä — kauneuden tavoittamisessa — antiikin taidetta ei ole ylitetty. Esikristillisenä aikana tieteiden historiasta ei löydetä kuin alkukohta.

Keskiaikaisia kuvia

Alkuseurakunnat kokivat asioita, joille he eivät löytäneet ilmaisua. Katakombien taide alkaa erilaisista symboleista: krusifiksi, PX, karitsa, lähteen vettä juova kauris tms. Vähitellen kirkon aseman vakiintuessa myös taide

pääsee maan pinnalle ja saavuttaa keskiaikaisen huippunsa Chimabueissa. Hän maalaa kirkon kuoriosaan mahtavan kosmisen Kristuksen, kaiken Luojan, maailman alun ja lopun. Kun katselee Chimabuen Kristusta, niin näkee edessään kosmisen olennon, joka on suorastaan ankara. Chimabuea juhliittiin elinaikanaan ylittämättömänä mestarina. Heti hänen jälkeensä tulee Ciotto, joka maalaa täysin uudella tavalla.

Ciotto alkaa käyttää maisia kuvia, perspektiiviä, Kristus muuttuu kosmisesta Luojaista inhimilliseen suuntaan. Massaggiolla on jo rohkeutta maalata itsensä mukaan alttaritauluun ja henkilöt ovat yhä enemmän tavallisten ihmisten näköisiä ja vähitellen Kristuksesta tulee hyvin kärsivä ja inhimillinen Jeesus, puuseppä Nasaretista.

Tieteessä löydetään aristoteelisuus uudeleen arabimaiden välityksellä, joissa aristoteelille ajattelulle on annettu oma värityksensä. Ensimmäisesti ollaan kiinnostuttu logiikasta ja koko skolastiikkaa voidaan tarkastella myös deduktiivisena systeeminä. Keski-ajan suuri ongelma on antaa aristoteelisuudelle kristillinen sisältö ja tämä onnistuu Tuomas Akvinolaiselle.

Kirkon asema lujittuu koko ajan. Kristinuskon leviää lähi-idän maista Kreikkaan ja Roomaan, sitten hypähtää Irlantiin, josta se alkaa levitä länteen ja koilliseen. Arkkitehtuurissa syntyy roomaanisten kirkkojen jälkeen mahtavat goottilaiset katedraalit.

Sitten tulee valtava muutos.

Uuden ajattelun alku

Uusi aika sijoitetaan aina suurin piirtein samoihin aikoihin. Sitä kuvaavat löytöretket, uskonpuhdistus, renessanssin taiteet, kokeellisen empirismin synty jne. Mitä oikeastaan tapahtui tänä murroskohtana?

Tyylihistoriallisesti on oikeutettua sanoa, että Uusi Aika esiintyy ensi kerran Uudessa Testamentissa Jordanin kasteen jälkeisissä kuvauksissa. Missään varhaisemmassa kirjotuksessa tai kuvauksessa ei löydy vastaavaa ilmaisumuotoa. Ensikerran maailmanhistoriassa esiintyy kuvaustyyli:

”olette kuulleet sanottavan, mutta *minä* sanon, että...”. Kaikissa varhemmissa teoksissa aktiivinen subjekti on jokin taivaallinen olento, jumala. Ilmaisumuoto on, että ”Jumala käski”, ”enkeli ilmoitti”, ”Pallas Athene tuli ja...”. Homeros aloittaa ”kertoos

taivahatar viha Peleun poian Akilleun...". Homeros ei kerro, vaan taivahatar.

Faaraon Ekhnatonin aikana on eräitä tapahtumia, joissa on jonkin verran samaa ilmaisumuotoa tavoiteltu.

Ihmiskunnan historiassa seuraavan kerran, kun minä-muoto tulee ollaan jo Uuden Ajan alussa. Skolastiikassa aina loppuaikoihin asti universaaliat (ideat, yleiskäsitteet, syntysanat, alkukuvat tms.) olivat reaalisia. Laji oli todellisempi kuin yksilö. Kokemus muuntui ja nominalistit katsoivat yleiskäsitteen olevan vain ihminen (minun) antaman nimen. Sama toistuu taiteessa ja taiteilijat alkavat kuvata maailmaa sellaisena kuin sen näkevät (minä näen). Kokeelliset empiirikot alkavat myös itse tarkkailla maailmaa ja tehdä itse kokeita. Martti Luther julistaa, että ihmisen pitää itse tutkia Raamattua ja kilvoitella oma uskonkilvoituksensa, katolisen kirkon jäsenyys ei riitä. Eräs tyylin muutoksen mahtavimmista ilmauksista on, kun Luther julistaa: "Tässä seison, enkä muuta voi, niin Jumala minua auttakoon!"

Mikä on uutta Uudessa Ajassa? Se on maailman tarkastelu minästä käsin. Uuden Ajan alkuun saakka jokainen ihminen on objekti (Faaraon, jumalien, hallitsijan, koulukunnan tms.). Uuden Ajan alusta ihmisestä tulee subjekti, joka aivan vastaavasti kuin Vuorisaarnassa julistettiin, että *minä* sanon, kokee olemassaolonsa syvimmän oikeutuksen *itse* tarkastella miten asiat ovat.

Koko kulttuuri muuttuu ryhmän, yhteisön kulttuurista minän kulttuuriksi, Minä ei enää usko, mitä auktoriteetti sanoo, vaan haluaa itse päättää mitä uskoo, tekee ja kokee.

Minä suuntaa sitten toimintansa näkemäänsä. Hän alkaa tutkia luonnonilmiöitä ja hajottaa luonnonilmiöt rakenneosiinsa, alkeishiukkasiin ja energioihin. Taiteessa hän tutkii, mitä elementtejä Luoja on käyttänyt luodessaan ja hän löytää värit (impressionismi), muodot (kubismi) ja luovan tapahtuman (happening). Luomisen ja Luojan sijasta löydetään aines, jota luodaan.

Aikamme maailmankokemus

Ihminen kokee itsensä kosmiseen yksinäisyyteen heitetyksi. Hän haluaa löytää tien takaisin joukkoon, johon hän kuuluu. Hän haluaa kokea itsensä kuuluvaksi johonkin ja tekevänsä jotakin, jolla on merkitystä.

Hän tekee tieteellisiä malleja ymmärtääk-

seen ajatuksellaan maailmaa ja unohtaa niistä tärkeimmän parametrin "minän". Hän puhuu ihmisestä toiminnan subjektina, mutta laatii malleja, joilla selittää inhimillistä käyttäytymistä ilman subjektia; aineen, perinnöllisyyden ja oppimisen avulla selitetään kaikki.

Taiteessa hän yrittää sovittaa minänsä sisällön löytämättä muuta kuin luomisen välineet, elementit, joita luomisessa käytetään löytämättä tietä itse luojaan ja luoviin voimiin.

Uskonnossa hän etsiessään sovitusta minänsä sisällölle kokee antautuvaa hartautta ja uskaltamatta omaan ajatteluun vaatii tukipisteekseen Raamatulle ehdotonta auktoriteettia tai eksyy mystiikan tunnekokemuksiin.

Ihminen on yhä voimakkaammin subjekti ja kokee joutuvansa yhä enemmän erilleen toisista ja tapahtumisesta. Yrittäessään löytää tietä takaisin yhteyteen, hänelle tyrkytetään sukupuolisuutta (yhdyntää), huumeita (olutmainokset kiltatunnuksineen, lippuineen ja vaakunoineen), koulukuntaa (me olemme sitä mieltä, että...), malliajattelua tms. mitkä vievät hetkelliseen yhteyden löytymisen tunteeseen, mutta lopulta aiempaa syvempään eriytymiseen.

Onko tähän ratkaisua? On. Ihminen on periaatteessa vapaa purjehtimaan niitä vesiä, joita haluaa. Ellei hän tahdo itse itselleen tulevaisuutta, joku toinen luo hänelle sellaisen tulevaisuuden kuin tahtoo. Ellei ihminen ole minä, subjekti, hän on objekti tai syrjässä tapahtumisesta. Ihmisellä on mahdollisuus luoda "minästään" käsin, olla kuin Luoja.

Ylösnousemuksen mahdollisuus

Ylösnousemusta voidaan tarkastella monelta eri kannalta. Yksi näkökanta on tarkastella mitä on ylösnousemus minun elämässäni. Tähän yksi näkökulma on maailmanhistoriallinen: nähdä, miten Luoja luo maailman syrjäisessä galaksissa ihmisen, joka vähitellen joutuu yhä kauemmaksi maailmantapahtumisen keskuksesta; nähdä, miten Luoja (Logos) astuu lihaan ihmiseksi, kuolee ja voittaa kuoleman nouden ylös ja antaen ihmisille voiman olla "minä", subjekti.

Silloin ihminen löytää Luojan itsessään. Hänen ei enää tarvitse uskoa, ei opinkappaleita, ei auktoriteetteja tai johtajia. Silloin hän tietää, mitä Paavali tarkoitti kirjoittaessaan "En minä, vaan Kristus minussa."

Kalle Laaksonen:

Kehitysmaiden rooli maailmantalouden murroksessa

Kokonaisuuden ymmärtäminen

Sanontaa keskinäinen riippuvuus, interdependence, on usein toistettu viimeinen kymmenen vuoden aikana kansainvälisistä taloussuhteista puhuttaessa. Tällä halutaan korostaa sitä, että teollisuusmaiden ja kehitysmaiden välisessä vuorovaikutuksessa riippuvuussuhde ei enää ole yksisuuntainen ja epäsymmetrinen. Myös teollisuusmaiden taloudellinen hyvinvointi riippuu kehitysmaiden kehittämisestä. Jo yksin teollisuusmaiden viennistä 30—40 prosenttia suuntautuu kehitysmaiden markkinoille, joten kehitysmaiden tilanteella on välitön vaikutus teollisuusmaiden taloudelliseen hyvinvointiin ja suhdanteisiin.

Teollisuusmaiden ja kehitysmaiden taloudelliset suhteet nähdään nykyisin maailmantalouden kriisiin osatekijöinä. Tällä käsityksellä onkin vankat perusteensa. Nykyisessä maailmantalouden kriisissä ei ole kyse suhdanneluontoisesta taantumasta tai lamasta, joka normaalissa järjestyksessä menee ohi ja jonka jälkeen palataan entiseen kehitykseen ja kasvuun. Tosiasiassa kysymys on maailmantalouden rakenteissa tapahtuvista muutoksista ja niiden heijastumisesta olemassa oleviin kansainvälisen talouden instituutioi-

hin. Kehitysmaiden rooli meneillään olevassa rakennemuutoksessa on noussut keskeiseksi. Kehitysmaiden roolin korostuessa onkin ilmeisen perusteltua sanoa, että maailmantalous on saavuttamassa globaaliset mittasuhteet. Nykyisin on yhä oikeutetumpaa puhua kansainvälisen työnjaon ohella ja sijasta maailmantaloudesta sanan varsinaisessa merkityksessä.

Löytöretket muokkasivat kehitysmaiden aseman

Jos halutaan etsiä historiallista perspektiiviä maailmantalouden kriisiin kehitysmaan näkökulmasta tarkasteltuna, on syytä palata aina löytöretkien aikakauteen saakka. Keski-ajan ja uuden ajan taitteessa alkaneet löytöretket muuttivat omalta osaltaan tuolloin vallinneen maailmankuvan perusteellisesti. Eurooppalainen taloudellinen järjestys oli keski-ajalla ollut varsin kaupunkivaltiokeskeinen. Kaupunkivaltiot ympäröivine maaseutuineen muodostivat suhteellisen suljetun talousyksikön.

Löytöretket Afrikan rannikon ympäri Intiaan ja varsinkin Amerikan mantereen löytäminen loivat uuden suunnan taloudelliselle toimeliaisuudelle. Esimerkiksi Väli- ja Etelä-

Amerikan kulta- ja hopea-aarteiden siirtyminen Eurooppaan: kehittivät merkittävästi rahataloutta. Jalometallien runsaudella oli vaikutusta mm. metallirahan käytön yleistymiseen.

Löytöretket vaikuttivat toisaalta kehitysmaiden roolin muotoutumiseen vuosisadoiksi eteenpäin. Niistä muodostui siirtomaita, joilla oli merkitystä ensisijaisesti kulta- ja hopeakaivosten, raaka-aineiden ja halvan työvoiman perusteella.

Nykyisen järjestyksen luominen

Toinen maailmansota päätti kansainvälisessä vaihdannassa varsin sekavan ajanjakson. 1920-luvun loppua leimasi pankki- ja rahajärjestelmän kriisi. Tätä kriisiä seurasi vaikea lamakausi 1930-luvun alussa. Kolmekymmentäluvun jälkipuoliskolla alettiin eri tavoilla valmistautua sotaan.

Toisen maailmansodan loppuvaiheessa vuonna 1944 kokoonnuttiin Yhdysvaltojen ja myös Englannin johdolla Bostonin lähellä sijaitsevaan Bretton Woodsiin hahmottelemaan uusia puitteita kansainväliselle vaihdannalle ja taloudelliselle kehitykselle. Haluttiin välttää sotaa edeltäneen kauppapolitiikan virheitä. Pyrkimyksenä oli kansainvälistä työnjakoa lisäävän ja taloudellista kehitystä edistävän järjestyksen luominen.

Konferenssissa päätettiin perustaa Kansainvälinen jälleenrakennuspankki, IBRD, josta sittemmin on kehittynyt nykyinen Maailmanpankki, sekä Kansainvälinen Valuuttarahasto, IMF. Sodan jälkeen pidetyissä kauppaneuvotteluissa päädyttiin nykyiseen GATT-sopimukseen. Mainitut kolme instituutiota muodostavat edelleenkin kansainvälisen taloudellisen järjestyksen peruskivet.

Meneillään olevan murrosvaiheen kannalta on olennaista, ettei sodanjälkeisessä tilanteessa nykyisillä kehitysmailla ollut juuri sainsijaa tai puolestapuhujaa. Bretton Woodsin kokoukseen osallistuivat kehitysmaista Intia, joka tosin itsenäistyi vasta 1947, Egypti, Etiopia ja Latinalaisen Amerikan maat. Suurin osa nykyisistä kehitysmaista itsenäistyi vasta monta vuotta myöhemmin. Kehitysmaat olivat ongelmineen lähinnä sivustakatsojan osassa.

Kehitysmaiden rooli vahvistuu

Kehitysmaiden kysymykset alkoivat poliitti-

sesti nousta esiin 1960-luvulla. Eräänlaiseksi kehitysmaakysymyksen käännekohtaksi muodostui YK:n kauppajärjestö ja kehityskonferenssi, UNCTAD, joka kokoontui ensimmäisen kerran vuonna 1964. Sittemmin siitä tuli pysyvä kehitysmaiden kauppaa ja kauppapoliittisia kysymyksiä edistävä YK:n järjestö.

Eräs huomattavimpia UNCTADin piiristä lähteneitä poliittisia hankkeita oli vuonna 1974 UKTJ-julistukseksi kiteytynyt pyrkimys uuteen kansainväliseen taloudelliseen järjestykseen. UKTJ-julistus ja sen toteuttamispyrkimys johtivat ennennäkemättömän laajaan neuvotteluprosessiin, joka on 1970-luvun puolivälistä jatkunut aina näihin päiviin saakka. Korkealle asetetuista tavoitteista on pystytty saavuttamaan kuitenkin vain minimaalisen vähän ja turhautuneisuus poliittisen tien käyttöön on erittäin suuri. UNCTADin kuudes konferenssi, joka kokoontuu kesäkuussa Belgradissa tehnee jonkinlaisen tilinpäätöksen UKTJ-vaiheesta.

Jos poliittinen neuvotteluprosessi on saanut vähän näkyvää aikaan, sitä näkyvämpää ovat olleet kehitysmaiden taloudelliset ja talouspoliittiset vaikutukset. Näkyvimmillä sijalla ovat olleet kaksi kehitysmaaryhmää, öljyjä vievät OPEC-maat ja teollisuustuotteiden vientiin erikoistuvat NIC-maat.

OPEC-maiden historia on tunnettu, ja sitä ei tässä yhteydessä ole syytä pitemmälti toistaa. Kertauksen vuoksi voidaan mainita että OPEC perustettiin jo vuonna 1960, mutta objektiiviset olosuhteet sen tehokkaalle toiminnalle syntyivät vasta 1970-luvun alussa. Vuosien 1973/74 ja 1979/80 öljykriisit kymmenkertaisivat öljyn hinnan ja aikaansaivat käänteen koko maailmantalouden kehitysuunnassa.

1970-luvulla alkoi myös teollistuvien kehitysmaiden ryntäys maailmanmarkkinoille. NIC-maat pystyivät nopeasti valtaamaan perinteisten teollisuusmaiden markkinoita runsaasti työvoimaa vaativilla aloilla.

Ilman tuontia rajoittavia toimia NIC-maakenties olisivat tietyillä aloilla vallanneet markkinat lähes kokonaan, koska niiden työvoimakustannukset ovat erittäin paljon esim. eurooppalaista kustannustasoa alempana. NIC-maiden tuotannon takana on lisäksi useimmiten monikansallisten yhtiöiden rahoitus, moderni teknologia ja tehokkaat markkinointikanavat.

Uusimman taloudellisen haasteen muodostaa kehitysmaiden voimakas velkaantuminen

ja kyvyttömyys suoriutua velanhoitomenoistaan. 1970-luvulla voimakkaasti kasvanut kansainvälinen pääoma ohjautui huomattavilta osin lupaavina pidettyihin kehitysmaihin. 1980-luvun alussa on kuitenkin voitu todeta, että löysä lainananto ja sijoitustoiminta yhdessä maailmantalouden laman kanssa on johtanut ylivelkaantuneet kehitysmaat taloudellisesti kestäättömälle pohjalle. Viimeisen vuoden aikana yli 25:n kehitysmaan velat ovat maiden maksukyvyttömyyden vuoksi joutuneet uudelleen järjestelyjen kohteeksi. Onpa pelätty koko pankki- ja rahajärjestelmän romahtamista.

Kaiken kaikkiaan viimeiset kymmenen vuotta ovat opettaneet, että maailmantaloudessa on menossa raju murrosvaihe, joka ilmenee kriisinä toisensa jälkeen. Tapahtumat ovat osoittaneet, että maailmantalous on muotoutumassa keskinäisesti riippuvaiseksi kokonaisuudeksi, jossa kehitysmaidenkaan tulevaisuus ei ole yhdentekevää teollisuusmaiden hyvinvoinnin kannalta.

Kriisi muuttaa instituutioita

Parhaillaan käydään kansainvälisillä foorumeilla ja alan lehdissä tiivistä keskustelua siitä, mitä tästä maailmantalouden kriisistä oikein seuraa. Tuntuu siltä, että selkeyttävät kokonaiskuvat ja näköalat vielä puuttuvat. Tarvittaisiin luovia, tuoreita ajatuksia ja rohkeita aloitteita sekä myös poliittista tahtoa hyväksyä edessä olevat tosiasiat ja toimia niiden edellyttämällä tavalla.

Käytävästä olevasta keskustelusta on syytä kiinnittää huomiota ainakin esimerkinomaisesti ns. Brandtin komission raportteihin. Tänä keväänä julkistetussa toisessa Brandtin komission raportissa, jonka nimi on "Common Crisis", yhteinen kriisi, päähuomio kiinnitetään maailman raha- ja valuuttajärjestelmän reformiin. Tiivistetysti voi ehkä sanoa, että raportissa suositellaan kansainvälisen valuuttarahaston, IMF:n aseman merkittävää nostamista kansainvälisten pääomaliikkeiden hoitamisessa. IMF:stä tulisi raportin mukaan kehittää eräänlainen kansainvälinen keskuspankki, International Central Bank. Sen rakennetta ja toimintaperiaatteita tulisi samalla suunnata nykyistä enemmän kehitysmaiden ongelmia huomioonottavaksi.

Tapahtuneen kehityksen perusteella näyttäisi siltä, että meneillään oleva maailmantalouden kriisi puristaisi ja muokkaisi olemassa

olevia kansainvälistä työnjakoa edistäviä instituutioita aikaisempaa selvemmin maailmantalouden instituutioiksi. Avoin kysymys vielä on, riittävätkö nykyiset kriisit synnyttämään poliittisia edellytyksiä maailmantalouden instituutioiden ja rakenteiden uudistamiseen vain joudutaanko käymään läpi vielä huomattavasti vaikeampia kriisikausia.

Arja Merikallio:

Ajatuksia taidekasvatuksesta Herbert Readin kasvatuskäsityksen pohjalta

Teoksessaan *'Education through Art'* vuodelta 1943 Herbert Read esittää Platonin käsityksen kasvatuksen perusteista soveltamalla sen "nykyisiin tarpeisiimme ja olosuhteisiimme".¹ Idea on lyhyesti sanottuna se, että taiteen tulisi olla kasvatuksen perusta. "On omituista, etteivät Platonin seuraajat filosofiassa ole suhtautuneet vakavasti tähän Platonin huomautukseen lukuunottamatta Schilleriä, vaan sitä on pidetty jopa paradoksina", toteaa Read.² Platonin ajatuksen väärinkäsittäminen johtuu Readin mukaan lähinnä kahdesta seikasta: ensinnä ettei vuosisatoihin olla ymmärretty, mitä Platon tarkoitti taiteella, ja toiseksi, että kasvatuksen tarkoituksesta on jatkuvasti ollut epäselvyyttä.

On ainakin kaksi mahdollisuutta, sanoo Read: joko ihmisestä kasvatetaan se, mikä hän on, tai se, mikä hän ei ole. Ensimmäisen käsityksen mukaan jokainen yksilö on syntynyt tietyn mahdollisuuden, joilla on positiivista arvoa ja joita hänen tehtävänsä on kehittää. Toisen käsityksen mukaan taas riippumatta siitä, mitä synnyinlahjoja oppilaalla onkaan, opettajan tulisi karsia niitä, elleivät ne vastaa sitä ihannetta luonteesta, joka vallitsee kyseisessä yhteiskunnassa.³

Readin mukaan ainutlaatuisuudella ei ole arvoa eristettynä. Hän katsookin modernin psykologian ja historiallisen kokemuksen opettavan, että opetuksen tulee olla prosessia, ei vain yksilöitymis- vaan myös integraatioprosessia, jolla tarkoitetaan yksilöllisen ainutlaatuisuuden suhteuttamista sosiaaliseen yhteisöön.

Kasvatuksen yleisestä tarkoituksesta Read sanoo seuraavaa. Sen tulisi tukea sitä, mikä on omaperäistä jokaisessa ihmisyksilössä ja

samalla harmonisoida näin kasvatettua yksilöllisyyttä siihen orgaaniseen yksikköön, johon yksilö sosiaalisessa ryhmässä kuuluu.⁵ Tässä prosessissa esteettinen kasvatusta on perustavaa. Taidekasvatuksen alana on:

- 1) säilyttää havainnon ja kokemuksen luonnollinen intensiteetti;
- 2) yhdistää havainnon ja kokemuksen eri muodot koordinoimalla ne toisiinsa ja suhteessa ympäristöön;
- 3) tunteen ilmaiseminen kommunikoitavassa muodossa
- 4) niiden henkisten kokemusten ilmaiseminen kommunikoitavassa muodossa, jotka muussa tapauksessa jäisivät joko osittain tai kokonaan alitajuisiksi;
- 5) ajatuksen ilmaiseminen vaaditussa muodossa.⁶

Näiden eri ilmaisuvalmiuksien kehittämistä varten Read erottaa visuaalisen, plastisen, musikaalisen, kineettisen, verbaalisen ja konstruktivisen kasvatuksen. Näitä eri taidekasvatuksen muotoja soveltamalla voidaan kehittää yksilössä vastaavia kykyjä: havaitsemista, eläytymistä, intuitiota, tunnetta ja ajattelua.⁷

Tämänkaltaisia luokitteluja on toki tehty, mm. jo Edmond Holmes 1911 teoksessa *What Is and What Might Be*, jossa hän erottaa ihmisen vaistotoiminnot seuraavasti:

- 1) kommunikoimisen vaisto; halu puhua ja kuunnella
- 2) dramaattinen vaisto; halu toimia
- Näitä kahta Holmes nimittää *sympateettisiksi vaistoiksi*.
- 3) taiteellinen vaisto: halu piirtää, maalata, muotoilla
- 4) musikaalinen vaisto: halu tanssia ja laulaa

Näitä Holmes nimittää *esteettisiksi* *vais-toiksi*.

5) inkvisiittinen l. tutkimusvaisto: halu tietää asioita

6) konstruktiivinen vaisto: halu tehdä asioita
Näitä Holmes nimittäisi *tieteelliseksi* *vais-toiksi*.⁸

On selvää, että kaikissa tämänkaltaisissa jaoitteluissa ilmenee puutteellisuksia juuri koska niitä on vaikea tyhjentävästi esittää. Mutta ne ovat tarpeellisia ohjeellisina.

Readin integraation käsitettä taidekasvatuksesta voitaisiin kritisoida eri tavoin. Samoin voidaan kritisoida pyrkimystä jaoitella taide täten eri taidelajeihin kasvatusta varten, kuten konventionaalisesti on tehty. Nykyinen suuntaus näyttäisi taipuvan kohti eri taideaineiden yhdistelemistä *kokonaisilmaisun kehittämiseksi*. Kehittyneet tiedotusvälineet, mm. filmi ja TV edellyttävät niin visuaalista, auditiivista, verbaalista kuin plastista lahjakkuutta puhumattakaan konstruktiivisesta ja analyysoivasta ajattelemisesta. Taidekasvatuskeinona mm. oppilaiden yhteisvoimin valmistama filmi on oiva, monipuolisella tavalla yhdistävä kehittämistapa, jossa oppilas voi päteä eri tavoin ryhmätyössä. Se, että pyritään määrittelemään, missä oppilas on lahjakas, arvostelemalla hänen musikaalisuuttaan, kirjallista ilmaisuaan jne. on ollut omiaan tukahduttamaan hänessä vähiten kehittyneitä ilmaisumuotoja sen sijaan, että niitä rohkaisevasti pyrittäisiin kehittämään. Näitä ilmaisumuotoja, joissa ihminen on estynein, tulisi myös 'jalostaa' muiden kykyjen kehittämisen ohessa. Kaikkien taideaineiden vapaalla harastamisella voidaan kokonaispersoonallisuutta parhaiten kehittää.

Koulukasvatuksen tarkoituksena ei ole taiteilijakasvatus, johon sitä helposti rinnastetaan, vaan tunnepuolinen kasvatus, jossa eri ilmaisumuodot kehittyvät. Jos oppilas on lahjakas piirtäjä, mutta heikko laulaja, hänen laulamistaan tulisi nähdäkseni myös kehittää (siinä juuri olisikin kehittämistä!). Suomessa voittopuolisesti vallitsevan kasvatusmenetelmän mukaan nämä heikot laulajat jäävät kuorojen ulkopuolelle. Koulussa pitäisi olla kuorotoimintaa ja laulun rohkaisemista heillekin. Monella on kyseisen toiminnan suhteen jo niin huomattavia pelkojakin, etteivät he niiltä rohkene noudattaa korvaansa tai näkemystään. Nimenomaan piirtämisessä, laulamissa ja tanssimisessa voidaan helposti tappaa halu ja usko luoda. Tällaiselle

yksilölle kehittyä heikko itsetunto: hän ei osaa, ei voi. Toisaalta näiden luovien ilmaisujen tunne-elämän tulisi olla hänelle yhtä luonnollisia kuin toisillekin. Nerokkuus voisi olla asia erikseen. Moni huono laulaja rakastaa laulamista. Se on hänelle suuri ilo; kun hän saa rauhassa tai hyväksyvässä seurassa laulaa "sydämensä kyllyydestä". Mutta arvostelu typistää hänessä nämä elämisen muodot arkuudeksi, tunteettomuudeksi, kovuudeksi, välinpitämättömyydeksi, halveksunnaksi, pilkaksi tai oman arvон kieltämiseksi. Kuitenkin monella alalla "ihminen voidaan avata": hänet saadaan oivaltamaan, eläytymään tai tahtomaan tavalla, jota hän ei ole ennen tiedostanut. Nimenomaan kohonnut itsetunto rohkaisee rehellisesti ilmaisemaan itseään jollain luovalla tavalla. Taiteilija voi suggeroida tämän tilan itsessään, joka helposti herättää maanisen luomisvimman. Luominen on suuressa määrin uskon kysymys, sikäli että se tehdään uskossa, että pystytään ilmaisemaan jotain, mihin uskotaan.

Luomisprosessin arvo sinänsä saavutuksellisuus huomioimatta tulisi saada oppilaille arvostetuksi. Useimmillehan luova toiminta on ilo, kun he vain pääsevät siihen sisälle. Juuri vapautuminen ja katharsiksen kokeminen olisi tärkeätä heidän tunne-elämänsä kasvun kannalta. Tämä avartaisi heitä ajattelemaan ja tuntemaan uusilla tavoilla, jolloin heidän ideakapasiteettinsa nousisi, ajatusmallisto saisi lisävariaatioita.

Ja kun puhutaan integraatiosta, sen ei tulisi olla vain yksilön suhteuttamista vallitsevaan sosiaaliseen perinteeseen, vaan myös yhteiskunnan kehittämistä kohti yksilöä. Yhteiskunta muuttuu yksilöiden mukaan, mutta 'raskaana koneistona' se ei ennakoi aikaansa niin kuin jokin yksilö saattaa tehdä. Yhteiskunta seuraa kulttuurimuutoksia, joita yksilöt tai ryhmät luovat. Yhteiskunta mukautuu hitaasti uusiin ajattelutapoihin ja normeihin.

Taide kasvattaa ihmisen suhdetta todellisuuteen. Kuvaamataidon opettaja Risto Suurla sanoi eräässä alustuksessaan: "Taiteen luomisen kautta ihminen muovaa niitä voimia, joilla tarttua elämään". Luovaan toimintaan liittyvien havaitsemis- ja kuvittelemisaktiviteettien osuus on tässä prosessissa merkittävä. Read kirjoittaa: "Todellisuus on orgaaninen kokonaiselämys, jossa mielikuvat ja havainnot eivät ole selvästi erotettavissa, ja jolle kaikki abstrakti on vierasta. Lapset ko-

kevat elämää välittömästi, eivät etäältä. Aikanaan heidän on menetettävä tämä perustavaa laatua oleva aitous... Mutta mitä heillä olisi tämän yhtenäisen tietoisuuden tilalle — tietoisuuden, josta he ovat niin nauttineet?”⁹

Luova teko rakentuu havaitsemisen ja kuvittelemisen varaan hyvin erikoisella ja mutkikkaalla tavalla, jota olen analysoinut tutkielmassani 'Luovuuden intentionaalisuudesta; 'Miten luova teko syntyy' väitöskirja käsikirjoitus. Jotta taidekasvattaja kykenisi säilyttämään oppilaassa tätä luovaa otetta todellisuuteen, hänen tulisi soveltaa opetuksessaan määrittelemäni 'ei-intentionaalisen kuvittel-mien hyväksikäytön'-metodia. Tämä tarkoittaa sitä, ettei luova akti koostu vain luovasta toiminnasta ja tekemisestä, vaan se on huomattavassa määrin myös meditaatiota ja ideoiden, vaikutelmien yms. vastaanottamista. Vastaanottamisella ja ei-intentionaalisten kuvitelmien hyväksikäytöllä luovassa aktiviteetissa tarkoitan sitä että yksilö antaa (tietoisesti) mieleensä tulla vapaasti (alitajuisia) ideoita, kuvitelmia, ajatuksia tai tunteita. Tämä vapautuminen on monelle oppilaalle vaikeata ja opettajalta edellytetään, että hän osaisi innostaa oppilaansa tähän luomallaan työskentelyilmapiirillä. Tarkoituksena on antaa alitajuisen mielen työskennellä itsenäisesti luovassa teossa: sen tulee lentää ja synnyttää ideoita, ja tietoisien mielen on rohkaistuttava avautumaan niin, että ne pääsevät 'läpi' tai pinnalle — tietoisuuteen. Samalla näitä ideoita kuitenkin ohjataan syntymään määrätystä aihepiiristä, niitä viljellään, niitä herätetään. Opettaja voi istuttaa oppilaiden mieliin erilaisia ideoita, joiden tulisi muotoutua kunkin ajatuksissa ja tunteissa persoonallisiksi ilmaisuiksi.

Kun ideoita tulvii mieleen, seuraa luovassa aktissa kriittinen vaihe. Nyt on vastavuoroisesti kyettävä arvioimaan ideoita, valitsemaan niistä, kehittelemään ja toteuttamaan niitä. Tämä kriittinen vaihe, jolloin alitajuisia idea-aineistoa hyödynnetään, edellyttää kypsyyttä ja etäisyyttä työstä. Kun ideoiden herättelyvaiheessa — jota voisi myös sanoa eläytymys- tai projektiovaiheeksi, tai empaattiseksi vaiheeksi teossa — paneudutaan ideoihin, antaudutaan niille, niin kriittikkivaiheessa taas tarkastellaan ideoita objektiivisesti. Sen jälkeen niitä voidaan esteettisesti hioa. Jos kriittisyys kehittyy liikaa, se voi tyrehdyttää spontaanisuuden luovasta aktista, jolloin "ideoita ei enää synny". Tämä vapautumi-

nen tietoisien mielen kontrollista on riskin ottamista, kuin ajatusseikkailu. Se syntyy leikkisä luonnostaan. Voi tapahtua yllättäviä käänteitä. On paljon mahdollisuuksia. Näin ihmisessä syntyy uusia ajatusmalleja ja hän pääsee irti kankeista ajatustottumuksista. Hän kykenee joustavammin eläytymään uusiin tilanteisiin ja hänen kykynsä ratkaista ongelmia kasvaa. Siten hän tulee henkisesti vahvemmaksi ja avarakatseisemmaksi. Hänen kykynsä eläytyä ja ymmärtää kasvaa, ja siten mahdollisuudet auttaa lähimmäisiään lisääntyvät.

Read sanoo huomanneensa, että parhaita tuloksia luovassa työskentelyssä saavutettiin luokissa, joissa opettaja kykeni luomaan sympaattisen, lämpimän, myönteisen ilmapiirin: "Ensi päätelmäni oli, että hyvät tulokset koululuokkien luovassa työskentelyssä riippuivat ennenkaikkea myötämielisestä ilmapiiristä... Ilmapiiri on opettajan luomus, ja spontaanin ilmapiirin, tuon onnellisen lapsenomaisen uutteruuden aikaansaaminen on ehkä menestyksekkään opettamisen ainoa salaisuus. Tämän tehdäkseen opettaja ei ehkä tarvitse kuin minimimäärän teknisiä tai akateemisia ominaisuuksia, mutta hän tarvitsee todella oppilaan ymmärtämisen tai 'kiehtomisen' lahjaa..."¹⁰

Opettajan tulisi kyetä vahvistamaan oppilaan myönteisiä tunteita rohkaistamalla ja kannustamalla häntä. Kaisa Korhonen sanoi eräässä tv-haastattelussa vuonna 1977, että taiteessa on jotain itsetuntoa kohottavaa.¹¹ Taideaineen opettaja pääsee myönteisimpiin tuloksiin valmistamalla oppilastaan henkisesti 'ylevöitymään', käyttäakseni tällaista ilmaisuja. Oppilas innostetaan vapautumaan luomaan. Teoksessaan *'Kasvatus Luovana toimintana'* Reijo Wilenius toteaa: "Tiettyssä vaiheessa, lähestyessään todellista tilannetta ja toimintaa, kasvatustieto menetelmätietona muuttuu kasvatustaiteeksi, kasvuvirikkeiden muodostamisen taiteeksi."¹²

Esteettinen kasvatus liittyy läheisesti eettiseen kasvatukseen, tai se on aina jossain merkityksessä myös eettistä kasvatusta. Kummatkin rakentuvat merkittäville arvoille ja ihanteille. Schiller sanoi: "...vain esteettisestä, eikä fyysisestä tilasta, voi moraali kehittyä." Ollakseen hyvä opettaja opettajan tulee olla moraalisesti ihailtava. Tämä on jotain, minkä oppilas herkästi vaistoaan opettajastaan, ja jolla on luokan ilmapiiriä stimuloiva vaikutus. Oppilas ikäänkuin 'imee' opettajas-

taan vaikutteita, ja tämä vaatii tietenkin, että opettajalla persoonana on myös annettavaa.

Kasvatustieteen professori Erkki Lahdes määrittelee hyvän opettajan henkilöksi, joka pyrkii edistämään oppilaan koko persoonallisuuden kehittämistä, olemaan muutakin kuin tiedonjakaja. ”Ala-asteella oppilaan luonteseen vaikuttaminen on vielä tärkeämpää kuin lukiossa, jossa opettaja voi olla enemmän tiedollisesti suuntautunut”, sanoo professori Lahdes.¹³

Mitä nuorempi lapsi, sitä vähemmän hänellä on ollut esikuvia ja ajatusmalleja, sitä auliimpi, vaistomaisempi ja herkempi hän on niitä omaksumaan. Tämä on vakava vastuu kasvattajille: millaisia opettajia (esikuvia) lapsille annetaan, sellaisiksi heidän perusmaailmankäsityksensä muodostetaan. Myöhemmin sitä kytetään vain horjuttamaan tai muuttamaan, tai se voidaan särkeä, jos se on heikko. Mutta sitä voi olla vaikea muuttaa, jos se tulee väärällä tavalla vahvaksi. Silloin nimittäin jo omaksutut esikuvat ja ihanteet torjuvat muut ajatusmahdollisuudet automaattisella mekanismillaan hallita mieltä.

”Taidekasvatuksen puutteesta koulussa ei seuraa vain taideharrastuksen heikkeneminen kulttuurissa, siitä seuraa myös *vajavainen suhde todellisuuteen*, kaikessa inhimillisessä toiminnassa tarvittavan välittömän maailman kokemisen ja hahmottamisen heikkeneminen.”¹⁴, sanoo Reijo Wilenius. Kun esteettinen kasvatus on kouluissamme nyt supistettu lähes minimiin, on vastaavaan aikaan myös nuorison psyykkiset häiriöt lisääntyneet. Kun esteettinen kasvatus tunnekasvatuksen muotona typistetään ja korvataan tietopuolisella muistiaineistolla, ajautuu nuori helposti kypsymättömine tunteineen erilaisten kaupallisten pop-aaltojen kritiikittömään ihailuun. Hän tarvitsee ihanteita ja arvoja. Hänen miänsä ei ole vielä tietopuolisesti asennoitunut, vaan nimenomaan tunnepohjaiset ajattelu-muodot ja käyttäytyminen on hänelle ominaista. Miksi kasvatusjärjestelmämme hylkää hänet tässä suhteessa kun taas kaupallisuus juuri vetoaa näihin seikkoihin? Jos eettisten arvojen ymmärtäminen on joskus aikuisillekin vaikeata, käy esteettisten arvojen omaksuminen havaintojen ja elämysten kautta luontevasti keneltä tahansa, jolla on mahdollisuus saada esteettisiä vaikutteita suotuisissa olosuhteissa.

Taide itse on opettaja. Platon asettaa runoteoksille vaatimukseksi, että niiden tulee

suoranaaisesti edistää hyveen kehitystä. Saman vaatimuksen hän kohdistaa kaikkeen muuhunkin taiteelliseen tuotantoon. Tätä ei aikanamme varmaan hevillä nieltäisi, varsinkin mitä tulee ’taidetta taiteen vuoksi’-ajatteluun. Esimerkiksi kubismi ja sosiaalinen realismi ilmaisevat määrättyjä arvoja, mutta itse ’hyveen edistäminen’ käsitteenä on niille vieras. Jos taas laajasti hyveeksi katsotaan kaikki ihmiselämälle arvokas ja ylentävä, niin nekin taidesuunnat edistävät hyvettä. Erittäin suuren pedagogisen vaikutuksen Platon katsoo musiikilla olevan, koska ”rytmi ja harmonia helpoimmin tunkeutuvat sielun syvyyteen ja valtavimmin vaikuttavat siihen”.¹⁵

Henkilökohtainen kosketus opettajan ja oppilaan kesken on omiaan lisäämään ”sym- paattista tunnelmaa luokassa”. Platonin käsityksen mukaan opetusmenetelmistä arvokkaampi oli suullinen esitys kuin kirjallinen. Kuitenkin varsinaisiin esitelmiin hän turvautui vain silloin kun Sokrateen keskustelumetodi ei käytännöllisistä syistä ollut sovellettavissa.¹⁶ Tästä kasvatustavasta voisi huomauttaa maassamme mm. korkeakouluopetukseen nähden, että keskustelumetodia olisi syytä lisätä tavallisilla luennoilla, joissa sitä ei juuri käytetä. Tämä kyllä edellyttää opettajan kykyä johtaa keskustelua asiasta ja kykyä katkaista sen jatkaakseen opetusta. Keskustelu luennon keskellä virkistää oppilasta; hänen on mahdollista kysyä epäselväksi jääneistä kohdista tai problemeista, joita alustus herättää. Samalla hän voi tuoda esiin mahdollista arvokasta lisätietoa asiaan sekä havahduttaa tarkasteluun joltain tuoreelta näkökannalta. Samalla luennoitsija saa palautetta välittämälleen tiedolle ja uusia ideoita sen käsittelemisen suhteen. Oppimistilanne tulee molemmin puolin antavaksi ja toisella tavalla aktiivin innostuneeksi, luovaksi, kuin jos oppilas tyytyy vain tekemään muistiinpanoja. Vaativatasoinen keskustelu myös kehittää oppilaassa ilmaisutaitoa ja itsekritiikkiä.

Read sanoo, että ”kasvatus, joka kohdistuu yksinomaan loogisen ajattelun kehittämiseen, tuottaa mielikuvitukselliseen toimintaan ja aistipohjaiseen nautintoon kykenemättömän yksilötyypin”.¹⁷ Readin mukaan kasvatuksen tarkoitus, kuten taiteenkin, on vaalia ihmisen henkisten ominaisuuksien laadua siten että hän kasvaessaan säilyttää tietoisuutensa yhtenäisyyden, mikä, Readin mukaan, on sosiaalisen harmonian ja yksilölli-

sen onnellisuuden ainoa perusta.¹⁸

Kirjoituksessaan *'The Forms of Things Unknown'*¹⁹ Herbert Read viittaa Constablen sanoihin: "Tosi maku ei ole koskaan puolinen maku". Kun yksilön taidemaku tai näkemyskyky on kehittynyt siten että hän on löytänyt *esteettisen minänsä*,²⁰ hän on myös persoonana kypsynyt, selkiytynyt tahdoltaan.

Taide vaikuttaa paljon myös alitajuisesti ihmiseen, ja sen vuoksi taidekasvatuksella on tärkeä tehtävä näiden ihmisessä piilevien voimien ohjailmisessa. Teoksessa *'The Meaning of Art'* Read sanoo: "Taideteos yllättää meidät aina; se on vaikuttanut meihin jo ennen kuin olemme tulleet siitä tietoisiksi".²¹

Taide on kieltä, ilmaisua. Sen mahdollisuudet kertoa eri tavoin eri tasoista asioita ovat huomattavat. Siksi se soveltuu myös opetusvälineeksi; sen kerronnallinen anti tehoaa myös muistiin ponnekkaammin kuin pelkästään tietopuolinen opetusaines, sillä esteettisesti ilmaistu asia vetoaa ihmisen kokonaispersoonallisuuteen aina jonkinlaisena kuvakokonaisuutena, dynaamisena entiteettinä. Sen kokemiseen liittyy elämys, joka muistiinpainuttuaan on verraten helposti assosioitavissa, kun se on palautettava mieleen. Koska esteettiseen ilmaisuun liittyy jotain (lähes maanista) intoa, vastaanottajakin saa tämän tunnetartunnan: teos, ilmaistu ajatus, laulunpätkä, sketsi innostaa — huom. sillä on motiivoiva vaikutus. Siihen perustuu sen valtava teho. Sen nautittavuus johtuu niistä esteettisistä kauneuden, tyylin tai suhteiden vaatimuksista, mitä kaunoilmaisulle asetetaan. Siinä on jotain, mikä hivelee mieltä, silmää, korvaa. Vaikka sisältö olisikin vaikeahko, on se kokonaisuutena omaksuttavissa, olkoonkin jonain sellaisena, mikä jää askarruttamaan mieltä. Silmä tai sielu 'lepää' jossain mikä on kaunista tai mieltäylentävää. Musiikkia kuuntelemme mielellämme: se vapauttaa meissä voimia ja tuo hyvän, yhtenäisen olon. Taidetta tulee lisää opetukseen tai opetussisältöä voitaisiin enemmän ilmaista taiteellisesti sekä taideseikkoihin kytkien, mikäli tahdotaan parempia tuloksia opetettujen muistamiseen.

Readin käsityksen mukaan kasvatuksen tulee tapahtua 'taiteen kautta tai sen välityksellä',²² sillä "mikään muu aine ei kykene antamaan lapselle samalla kertaa tietoisuutta, missä mielikuvat, käsitykset, tunteet ja ajatukset ovat korrelaatioissa ja yhdistyneet,

aavistuksellista tietoa maailmankaikkeuden laeista sekä käytöstä ja tapoja, jotka ovat sopusoinnuissa luontoon."²³ Reijo Wilenius mukaan taiteiden harjoittaminen ja vastaanottaminen aktivoi — taiteen lajin mukaan — aina jotakin puolta siinä sisäisessä toimintajärjestelmässä, jolla ihminen on yhteydessä todellisuuteen.²⁴

Lähdeluettelo

- 1 Herbert Read, *Education through Art*, Faber and Faber, Lontoo, 1958 (1943), s. 1. (suom. allek.)
- 2 Ibid., s. 1.
- 3 Ibid., s. 2.
- 4 Ibid., s. 5.
- 5 Ibid., s. 8.
- 6 Ibid., s. 8—9.
- 7 Ibid., s. 9.
- 8 Edmond Holmes, *What Is and What Might Be*, Lontoo, 1911, s. 164—9.
- 9 Herbert Read, *Education through Art*, s. 68.
- 10 Ibid., s. 294—295.
- 11 Kaisa Korhonen haastattelussa, Suomen Yleisradio, TV 1, 1977.
- 12 Reijo Wilenius, *'Kasvatus Luovana Toimintana'*, s. 11—17, teoksessa Vaihdohehkon Luovuus, toim. Suomen Kulttuurirahaston taidekasvatustyöryhmä, Tietoliikenne 75, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Arvi A. Karisto, Hämeenlinna 1974.
- 13 Erkki Lahdes haastattelussa, Helsingin Sanomat, 1978.
- 14 Reijo Wilenius, *'Kasvatus Luovana Toimintana'*, s. 17.
- 15 A. Lilius, *Sivistystyön historian henkilöhahmoja*, Vanha aika, suom. Erik Ahlman, WSOY, Porvoo 1948, s. 46.
- 16 Ibid., s. 50.
- 17 Herbert Read, *'Education through Art'*, New York, 1960.
- 18 Ibid., s. 69.
- 19 Herbert Read, *'The Forms of Things Unknown'*, New York, 1960.
- 20 Arja Merikallio, *'Ihmisen esteettinen minä'*, (käsikirjoitus).
- 21 Herbert Read, *The Meaning of Art*, Lontoo, 1951, s. 69.
- 22 Herbert Read, *Education through Art*, s. 70.
- 23 Ibid., s. 70.
- 24 Reijo Wilenius, *'Kasvatus Luovana Toimintana'*, s. 17.

Olavi A.A. Mattila:

Vain lyhytnäköiset asenteet estävät työttömyyden poistamisen

Kansantaloustieteilijät ja poliitikot ovat ymmäällä työttömyyden ja inflaation samankaisesta esiintymisestä markkinatalousmaissa eivätkä keksi tehokasta keinoa työttömyyden poistamiseen.

Tämä johtuu siitä, että on pidetty kiinni perinteisistä talouspoliittisista keinovaroista, jotka sulkevat ulkopuolelleen palkkatason sääntelyn, vaikka palkat yhdessä työnantajien sosiaalikulujen kanssa muodostavat yli kaksi kolmasosaa kansantulosta.

Palkansaajien järjestöjen pyrkimyksenä on ajaa jäsentensä palkka- ym. etuja. Kokonaisuuden etuja ne eivät ole paljonkaan ajatelleet tai niistä välittäneet. Kun lakkoase antaa niille voimaa, niin palkkataso pyrkii hirtautumaan yli kansantalouden kestäkyvyn niin, että koko talouselämän toiminta häiriintyy.

Palkkojen liiallisiin korotusvaatimuksiin vaikuttaa monia syitä: jokaisen ryhmän tai-

pumus kuvitella olevansa palkkakuopassa, ammattijärjestöjen, puolueiden ja niiden johtohenkilöiden keskinäinen kilpailu kannattajista ja vallasta, ammattijärjestöjen johtohenkilöiden pelko pudota suhteellisen hyväpalkkaisista toimistaan, palkansaajain järjestöjen jäsenten ja johtohenkilöiden tietämättömyys taloudellisista tosiasioista ja välttämättömyyksistä, tunteenomaisesti väritynyt harhaanjohtava yritysvastainen ideologia, kuvittelu, että yritysten voitoista voitaisiin ottaa paljon enemmän kuin on mahdollista ilman että talouselämä lamaantuisi tai kuvittelu, että inflaatio voitaisiin estää laajalla hintasäännöstelyllä. Työpaikkansa varmaksi tuntevat eivät palkankorotusvaatimuksissaan paljonkaan ajattele niiden takia työttömäksi joutuvaa vähemmistöä.

Näihin liittyvät vallankumouksen tavoittelijat, jotka ajavat lähinnä joukkovoiman kasvua ja vaativat aina enemmän kuin muut vä-

littämättä ollenkaan vaatimustensa toteuttamiskelpoisuudesta ja järkevyydestä. Muut katsovat olevansa pakotetut kannatuksensa vähenemisen pelossa mukautumaan pitkälle vaatimuskilpailuun.

Seuraus on, että kustannustaso nousee, kilpailukyky heikkenee ja vienti vaikeutuu, maksutase menee vajaukselliseksi, valtio velkaantuu ja tulee kykenemättömäksi torjumaan työttömyyttä.

Ulkomaisten maksutaseen tasapainon ja kilpailukyvyyn palauttamiseksi valtiovallan on pakko turvautua devalvaatioihin, jotka nostavat tuontitavaroiden hintoja. Tämä ja kustannusten nousu johtavat siten inflaatioon niin, että liialliset palkankorotukset valuvat tyhjään kuten yli laitojen kaadettu vesi astias- ta.

Toisaalta devalvaatio ei paranna kilpailukykyä, jos etujärjestöt ulosmittaavat sen yrityksille tuoman edun uusina palkankorotuksina tai esimerkiksi puun hinnankorotuksina. Inflaatio merkitsee myös epätasaista tulonjakoa, jossa yleensä köyhät köyhtyvät ja rikkaat suhteellisesti rikastuvat.

Rahan arvon turvaamistehtävää täyttäessään keskuspankilla ei usein ole muuta keinoja kuin rajoittaa jyrkästi luotonantoa, jotta siten syntyvä investointien väheneminen ja työttömyys hillitsisivät palkankorotuksia, kun työmarkkinajärjestöt eivät ymmärrä tai pysty sitä tekemään.

Nimellispalkkatason pingottaminen paljon yli sen, miksi reaali-palkkataso muodostuu, on järjetöntä ja on merkinnyt turhaa inflaatiota, devalvointeja ja talouselämän häiriöitä, kuten lakkoja, menetettyjä työpäiviä ja markkinoita, työttömyyttä ja lamaa.

Markkinavoimien vapaan kehityksen tervehdyttävään voimaan eniten luottavan monetaristisen talousteorian pohjalla toimivien Englannin Thatcherin ja USA:n Reaganin hallitusten talouspolitiikat näyttävät ajautuvan kohti umpikujaa tai ainakin vaativat aivan liian suuren hinnan työttömyyden yhä kasvaessa. Yhteensä teollistuneiden markkinatalousmaiden työttömyys ylittää jo 30 miljoonaa ja sen ennustetaan kasvavan 35 miljoonaksi.

Niin kauan kuin elintaso länsimaissa on voinut jatkuvasti nousta sodanjälkeinen talouselämä on voinut toimia tyydyttävästi eikä työttömyys ole ollut kovin suuri. Nämä suotuisat edellytykset loppuivat viime vuosikymmenen puolivälissä kohonneiden öljyn ja

muiden raaka-aineiden hintojen sekä kehitysmaiden ja Japanin ja muiden uusteollistuneiden maiden paremman kilpailukyvyyn johdosta. Uusia kilpailijoita olivat myös keskitetyt johdetun sosialistisen talouden maat, jotka voivat määrätä vientituotteittensa hinnat kustannustasosta riippumatta.

Tämä olisi länsimaissa edellyttänyt pidätyvyyttä elintasovaatimusten nousussa runkona palkansaajat, jotka kuitenkin lakon voimalla ajoivat entisenkaltaiset palkannousuvaatimuksensa läpi. Seuraus oli, että koko läntinen maailma ajautui suurtyöttömyyteen, jolle se ei ole mahtanut mitään ja jolle ei perinnäisillä keinoilla loppua näy.

Länsimaat yrittävät keinotekoisesti pitää elintasonsa liian korkeana suhteessa uusteollistuneihin tai kehitysmaihin. Se on liian korkea, jos halvan palkkatason maat pystyvät valmistamaan ja tarjoamaan samanarvoisen tai saman tuotteen paljon alle läntisten teollisuusmaiden hintoja.

Tuontirajoitukset eivät ole oikea keino halpatuontimaita vastaan, koska ne — paitsi että ovat moraalisesti vääriä — ovat omiaan pitämään näitä maita kykenemättöminä ostamaan länsimaiden tuotteita ja houkuttelemaan niitä asettamaan vastaavia esteitä länsimaiden viennille. Vapaakaupasta kansainvälisen työnjaon järkevimpänä muotona on syytä pitää kiinni. Länsimaiden pitäisi sen sijaan etsiä uusia kehittyneen teknologian tuotteita, joihin halvan työvoiman maat eivät vielä pysty. Tämä edellyttäisi tutkimustoiminnan ja tuotekehittelyn tehostamista.

Työttömyyttä uhkaa lisätä myös uusi rationalisoinnin vallankumous automaattisine tietojenkäsittelyineen, robotteineen ja mikroprosessoreineen. Korkeat palkat johtavat ottamaan käyttöön yhä rationaalisempia tuotantomenetelmiä, jotka tarvitsevat suhteellisesti vähemmän työvoimaa. Tästä kehityksestä ei voi pidettyä, muuten kansainvälinen kilpailukyky heikkenee ja työttömyys yhä kasvaa.

Työllisyytemme riippuu ennen muuta kilpailukyvyystämme. Suomen osuus maailman-kaupasta on niin pieni, että saisimme kyllä laajenevan tuotantomme kaupaksi, jos tuotteemme vain olisivat muita kilpailukykyisempiä ja tuotevalikoimamme sopiva.

Kilpailukyvyssämme ovat avainasemassa palkat. Ne pitäisi kilpailijamaihin nähden suhteellisesti alentaa (hintasäännöstely tar-

peen mukaan säilyttäen) siihen saakka kun tyydyttävä työllisyys olisi saavutettu.

Tehokas talouspolitiikka edellyttäisi, että valtiovalta, joka talouspolitiikasta vastaa, saisi säännöstellä — työttömyysaste säätoimittarina — yleisen palkkatason korkeuden ja kunakin ajankohtana määrätä sen riittävän kilpailukyyn takaavalle ja tyydyttävän työllisyyden mahdollistavalle tasolle.

Tämä voisi tapahtua esimerkiksi siten, että kaikkien palkkamuutosten tapahtuessa samanaikaisesti ja eri palkansaajaryhmien saatua — joko valtiovallan avulla tai ilman — selvitettyä palkkasuhteensa valtiovalta voisi säädellä palkkatason korkeuden laskemalla tai nostamalla kaikkia palkkoja samalla prosenttimäärällä täystyöllisyyden vaatimalle tasolle.

Tämän jälkeen lakot olisi kielletty seuraavaan palkkasuhteitten määrittelyvaiheeseen saakka, jossa niitä puolestaan hillitsi vastustus ei-lakkoilevien ryhmien taholta, jotka käsitteisivät lakkojen suuntautuvan heitä vastaan.

Tämän jälkeen hallitukselle voisi asettaa sitovan velvollisuuden pitää työllisyysaste — ehkä tilapäisiä lyhytaikaisia huippuja lukuun ottamatta — tietyn alhaisen rajan alapuolella käyttäen tunnettuja raha-, finanssi- ja työvoimapolitiittisia keinoja. Edellä mainituissa rajoissa tämä ohjelma tarjoaisi jokaiselle mahdollisuuden tehdä mielekästä ja täysitehoista työtä.

Koska maamme talouselämä perustuu valtaosaltaan yksityisen voiton tavoitteluun, pitäisi tälle kannustimelle antaa niin paljon mahdollisuuksia, että se kiihottaisi ylläpitämään talouselämää tyydyttävän työllisyyden edellyttämässä laajuudessa.

Pyrkimys tasa-arvon nimessä supistaa voitto lähelle nollaa on lyhytnäköinen, koska se johtaisi talouselämän nääntymiseen, lamaan ja työttömyyteen jo paljon ennen kuin tämä päämäärä olisi saavutettu. Kohtuullinen voitto on yhtä välttämätön kuin voitelu-rasva koneelle. Jos yritykset eivät saa riittäviä voittoja, ne eivät pysty laajentamaan tuotantoaan luodakseen rationalisoinnin vapauttamalle työvoimalle uusia työtilaisuuksia tai ne eivät pysty rationalisoimaan tuotantokoneistoaan kansainvälisen kilpailun edellyttämässä tahdissa, vaan jäävät kehityksestä jälkeen ja menettävät kilpailukykyänsä. Tästä on esimerkkinä Englannin teollisuus ja Länsi-Euroopan terästeollisuus. Meillä tar-

vittaisiin runsasta pääomanmuodostusta mm. siitä syystä, että sopeutuminen kansainväliseen työnjakoon vaatii kansantaloudellamme kalliita rakennemuutoksia.

Koska yrittämisessä on myös riskejä, pitäisi ansiotoiveiden siinä olla suuremmat kuin palkkatyötä tehden, jotta riittävä yritysmotivaatio säilyisi.

Voiton merkitystä epätasaiseen tulonjakoon usein liioitellaan. Voitosta menee suuri osa uuden pääoman muodostukseen, mikä on välttämätöntä jokaisessa talousjärjestelmässä. Elintason epätasaisuuteen vaikuttaa vain se osa voitosta, mikä käytetään normaalia ylellisempään kulutukseen.

Meillä yritykset ovat usein olleet liian kireällä, mikä on ilmennyt esimerkiksi siinä, että ne ovat pahasti velkaantuneet ja että lopettaneiden yritysten luku on ollut suuri, jopa tilauksia pitkälle etukäteen saaneita yrityksiä on mennyt konkurssiin.

Raaka-aineiden niukistuesssa rationalisoituvan teollisuuden on kilpailukykyisenäkin vaikea laajentua niin nopeasti, että se nielisi kaiken vapautuvan työvoiman. Maallikoille lähinnä mieleen tuleva työajan lyhentäminen palkkatasoa laskematta on huono keino, koska se nostaisi suhteellisesti kustannustasoa ja huonontaisi kilpailukykyä. Siihen ei ole toistaiseksi tarvettakaan, koska varsinkin palveluelinkeinojen puolella on paljon perustarpeita tyydyttämättä.

Varsinkin vuokra-asuntotilanne on huono. Emme ole turvassa rikollisuudelta, vankilat ovat liian täynnä ja vankien jälkihoito järjestämättä, oikeuslaitoksemme on ruuhkassa, sairaat eivät saa riittävän nopeasti apua, vanhuksia on miltei heitteillä, peruskoulu on supistettu tyngäksi, joka ei vastaa tavoitteita, korkeakoulut näivettyvät henkilökunnan ja resurssien puutteessa, talouselämämme ja sen rakennemuutoksen vaatima tutkimustoiminta ja tuotekehittely on riittämätöntä, lasten päivähoido on järjestetty vain osalle tarvitsevia, ympäristönsuojelussa olisi runsaasti tehtäviä jne.

Työttömyyden poistamiseksi julkisten palvelujen olisi annettava laajentua tämänkaltaisten elämisen tasoa parantavien tehtävien suuntaan. Niihin jo koulutuksen saaneita olisi muutenkin vaikea sijoittaa tuotantoelämään.

Varat tähän ohjelmaan saataisiin laske-malla tilapäisesti tyydyttävää tuloa saavien —

myös muiden kuin palkansaajien — elintaso, mutta tarpeellinen yritysten voitonkannustin säilyttään. Osa yrityksille näin säästyneistä varoista voitaisiin verotuksella ohjata valtiolle ja kunnille näihin ja muihin työllisyyttä edistäviin ja sosiaalipoliittisiin tarkoituksiin muun osan jäädessä vahvistamaan yritysten kilpailukykyä.

Vaikka palkkojen jäädyttäminen vähentäisi suhteellisesti kotimaista kulutuskysyntää, niin sitä toisaalta lisäisi työttömyyden poistuminen sekä parantunut sosiaalipoliittikka, joka voisi lisätä heikoimmassa asemassa olevien (sota- ja muut invalidit, pientä eläkettä saavat, yksinhuoltajat, opiskelijat, suurilapsiset perheet jne.) ostokykyä ilman että tämä rasittaisi kilpailukykyä. Sen sijaan kulutuskysynnän lisääminen palkkoja kilpailijamaihin verraten korottamalla johtaisi meidän oleellisesti ulkomaankaupasta riippuvassa maasamme vain nykyisten vaikeuksien syvenemiseen. Täystyöllisyyttä tuskin voidaan saavuttaa tinkimättä tilapäisesti nykyisestä elintasosta, varsinkin kun halpatuontimaiden yhä laajeneva tuotanto ja energian hinnan jatkuva kallistuminen tuovat uusia paineita kilpailuvyllemme. Edellä esitetty linja turvaisi muutenkin talouselämän häiriöttömän kulun, koska sen ei tarvitsisi turvautua devalvaatioihin, mitä kaavailut muut vaihtoehdot eivät voine välttää.

Palkansaajille vaadittava uhraus olisi tilapäinen ja todellisuudessa pieni verrattuna saavutettavaan reaali-palkkoihin inflaatiotietä kulkien. Pitemmällä tähtäyksellä se olisi palkansaajien etujen vaatima, koska todellisia mahdollisuuksia korkeammat vaatimukset vain estävät talouselämän kehitystä, kuten Englannin esimerkki varoittavasti osoittaa. Tämän entisen johtavan teollisuusmaan elintasohan on lähinnä alituisten lakkojen takia suhteellisesti laskenut köyhän Etelä-Euroopan tasolle.

Sitä paitsi tämä ohjelma merkitsisi parempaa elämisen laatua, kuten parempaa asunto-

tilannetta, parempaa työllisyys- ja oikeusturvaa, parempaa terveyden- ja sairaanhoitoa, vanhustenhoitoa ja muuta sosiaalipoliittikkaa. Täytyyhän työttömien lauman ohjaamisella hyödylliseen ja täysitehoiseen työhön olla myönteisiä vaikutuksia.

Vaadittavaan pieneen tilapäiseen pidätyvyyteen rahatuloissa parempiosaisilla kyllä olisi varaa kerskakulutuksen yhä kasvaessa. On surullista, että tähän laajalle säteilevään ja pitkäaikaisia seurannaisvaikutuksia aikaansaavaan yhteiskuntamme suurimpaan epäkohtaan, työttömyyteen, suhtaudutaan vähätellen ja välinpitämättömästi tai vain huulivalituksin ilman valmiutta työttömyyden poistamiseksi vaadittaviin (luuloteltuihin) uhrauksiin. Suomalaisessa politiikassa ei ole ollut riittävästi halua työttömyyden torjuntaan. Nykyään voidaan sanoa palkansaajan riistävän työttömiä, koska liian korkeat palkkavaatimukset estävät työttömyyden poistamisen.

Siihen, mitä aikaisemmin olen saanut ohjelmastani julkisuuteen, ei tietääkseni ole huomautettu muuta kuin että palkansaajajärjestöjä on mahdoton saada riittävästi tinkimään palkkatasostaan. Tätä ei meillä ole tehokkaasti yritettykään työttömyyden poistamisen takaavan ohjelman pohjalla. Kuitenkin Tanskassa hallitus on saanut reaali-palkkatason alenemaan kahdessa vuodessa 12 % työmarkkinajärjestöjen alistuessa siihen tosin pitkin hampain. Samoin Ruotsissa on alistettu reaali-palkkatason laskuun tähtäävään ohjelmaan.

Että työttömyys näissä maissa edelleen jatkuu johtuu siitä, ettei reaali-palkkatason lasku ole ollut riittävä ottaen huomioon, että entinen palkkataso on pingotettu huippuunsa osaksi yritysten ja valtion velkaantumisen kustannuksella, osaksi laiminlyömällä luoda riittävästi uusia työpaikkoja. Viimeksi mainittu olisi mm. edellyttänyt, että enemmän varoja olisi käytetty rationalisointiin, tutkimustoimintaan ja tuotekehittelyyn, mutta ne ovatkin menneet palkankorotuksiin.

Joka tapauksessa olisi jo arvo sinänsä, että suuri yleisö tietäisi työttömyyden poistamisen esteenä olevan peruskannon. Eräiden ammattiyhdistysjohtajien viimeaikaisissa lausunnoissa onkin jo oireita työttömyyden ja palkkatason keskinäisen riippuvuuden ymmärtämisestä ja tunnustamisesta, vaikka riittävän pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei kyetä tekemään.

LÖYSIVÄT JÄLLEEN TOISENSA

Urpo Lejonen:

VANGIN RUKOUS

Rakas Jumala
lupaathan minulle
etten koskaan
vaivu

niin alas ylös
tai kohoaa niin
kuin tuo vartijani.
AAMEN.

Urpo Lejonen:

Hedelmäni

Minussa
vuorotteleva
alemmuuden
ja ylemmyyden
tunne.
Sulkevat
päähkinäkuoren
tavoin
sisälle
hedelmäni.

Urpo Lejonen:

VANKIMIELISAIRAALASSA

Sellini ovesta on lukko
käytävän ovesta on lukko
ulko-ovesta on lukko
ja portissa on lukko
Neljä lukkoa esteenä ulkoiseen vapauteeni.

Sielussani on lukko
sydämessäni on lukko
mielessäni on lukko
ja kielessäni on lukko
Neljä lukkoa esteenä sisäiseen vapauteeni.

Kirjoittajat:

Kari E. Turunen, assistentti, Jyväskylän yliopisto, Filosofian laitos
Unto Tähtinen, dosentti, Helsingin yliopisto
Stig Söderholm, lehtori, Joensuun korkeakoulu
Seppo Matinvesi, kuntouttaja, Kuntoutussäätiö
Kalle Laaksonen, tutkija, Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos
Arja Merikallio, valtiotiet.lis., Helsingin yliopisto
Olavi A.A. Mattila, fil.maist., Helsinki